АДОЛАТ ҲАР ИШДА ҲАМРОҲИМИЗ ВА ДАСТУРИМИЗ БЎЛСИН!

ИНСОН ва ҚОНУН

2002 йил
23 АПРЕЛ
сешанба
№ 16 (272)
Сотувда эркин нархда

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ АДЛИЯ ВАЗИРЛИГИНИНГ ҲУҚУҚИЙ ГАЗЕТАСИ
1996 йилнинг январидан нашр этилади

КАРОМАТЛИ КУНЛАР ШУКУҲИ

Бундан уч-тўрт йил аввал уйга борганимда қўшнилардан бири нолиб қолди. "Мана, сен журналистсан, менга айт-чи, фермер хўжалиги тузишим учун нималар қилишим керак?" Унга ўзим билганимча тушунтиришга ҳаракат қилдим. Қандай ҳужжатлар тайёрланади, уларни қаерларга топшириш керак... Хуллас, билганимча тушунтирдим. У эса гапимни бўлмасдан тинглади. Фақат хайрлашар чоғи айтдики, ука, мен ҳам сен билган нарсаларни биламан, афсуски, ҳаммаси сен ўйлаганча эмас. Бу ерда баъзида тўсиққа учрайсан киши. Агар иложи бўлса, кетгунингча катталарга бир учрашиб қўйсанг. Менга ёрдам бўлармиди, деб ўйлайман-да...

Мен у кишига таниш-билиш эмас, балки, қонун асосида ҳаракат қилиш лозимлигини айтдим. Қонун ҳамиша сиз томонда, деб тушунтиришга ҳаракат қилдим. Аввал қонунларни ўрганинг. Кейин ўша қонунлар асосида, ўзингиз ўз ҳақ-ҳуқуқларингизни ҳимоя қилаверасиз, дедим. Танишим "хўп", деди-ю, лекин юзидаги истеҳзодан билдимки, айтган гапларимдан у кишининг кўнгли тўлмади.

Яқинда қишлоққа борганимда ўша қўшни билан яна учращдик. Кайфияти аъло. Қучоқлашиб кўришди. Қайта-қайта қўлимни сиқар экан, миннатдорчилик билдирди:

— Тўғрисини айтсам, сен бир пайтлар қонунни ўрганинг, деганингда хафа бўлган эдим. Шу бизнинг миямизга ҳамма нарса таниш-билиш ва,албатта, пора билан битади, деган фикр сингиб қолган экан-да. Шунинг учун ҳам сендан ёрдам сўраган эдим. Бирор нарса ваъда қилмаганим учун ишимга аралашмади, деган ўй ҳам кўнглимда ўтган эди. Кейин сен айтгандай қонунларни ўрганишга киришдим. Фермер хўжалиги туздим. Ер олдим. Банкдан кредет олдим. Мол қилдим. Бугун, худога шукр, ҳеч кимдан кам жойим йўқ. Қишлоқнинг олдиман. Шунча иш қилдиму, бирор киши мендан бир нарса таъма қилгани йўқ. Мен бу гапим билан бизда таъмагирлар тугади, демоқчи эмасман. Бу таъмагир деганлари биздан аввал ҳам бўлган. Ҳозир ҳам бор. Биздан кейин ҳам бўлади. Фақат қонунни билсанггина, улар сенинг йўлингга тўсиқ қўя олмас экан. Агар сен барча ишларингни қонун асосида олиб борсанг, ўзингга керакли нарсаларни ҳам қонун бўйича талаб қилсанг ва мана шу талабингни қонуний томонларини билсанг, қани ким сени йўлингни тўсар экан. Мен чиқарган хулосам шу, бугун қонунни билган ва қонунни ҳурмат қилган одамнинг ошиғи олчи...

Дарҳақиқат, биз ҳуқуқий демократик жамият қураяпмиз, деб кўп гапирамиз. Айни мана шу биз орзу қилган жамиятнинг асоси фуқаролар ўз ҳуқуқларини билишидан бошланмайдими, ахир. Бугун оддий деҳқондан тортиб, зиёлигача, хуллас, мамлакатнинг ҳар бир фуқароси қонунни ҳурмат қилса, қонун асосида яшаса, албатта, жамиятимизнинг ривожи ҳам тезлашади. Муаммоларимиз кундан-кунга камайиб, порлоқ келажакка юз тута борамиз. Эътибор берган бўлсангиз, менинг фермер танишим таъмагирлик ҳамон бор, деди. Лекин қонунни билган, ўз ҳуқуқини таниган одамга ҳеч ким таъмагирлик қилолмайди, деб таъкидлади. Мана шунинг ўзи ҳам оддий одамлар дунёқарашидаги ижобий ўзгаришдан далолат бермайдими?!

Яқинда таҳририятда ишлаб ўтирсак, бухоролик бир фермер кириб келди. Одатда, келган одамларнинг, албатта, бирор арзи бўлишига кўникиб қолганмиз. Бирдан мақсадга ўтиб, келиш сабабини сўраб қўя қолдик. Олтмишни қоралаб қолган ҳамсуҳбатим кулимсираб сўз бошлади:

— Сиз ўйлаганчалик арз-дод билан келганим йўқ, ука. Ишларим жойида. Мана фермер бўлганимизга ҳам уч-тўрт йил бўлиб қолди. Бу ишнинг роса ҳадисини олганман. Аввалига роса қийналдик. Маҳсулот топширасиз, пулини ололмайсиз. Пахта ёки буғдойни экасиз, парваришлайсиз, биров сиздан сен нима қилаяпсан, деб сўрамайди. Ҳосил йиғим-теримга келдими, хўжайин кўпаяди. Йил ўн-икки ой пешона теринг билан ҳосилингга ўзинг хўжайин бўла олмай қоласан. Энг ёмони, режани топширасан-у, ўз ҳаққингни ололмай овора бўлиб юраверасан. Бир йили шундай сарсон бўлгач, иккинчи йили шартнома тузаётган пайтда ҳар бир ташкилот билан жиддий шуғулландим. Ҳуқуқшунос ёллаб, шартнома шартларини ишлаб чиқдик. Шу асосда иш юритдим. Аввалига баъзи ташкилот раҳбарлари одатдагидек, менсимайроқ қаращди. Бир-иккитасини судга бериб, ўз ҳаққим баробарида жарима ундириб олганимдан сўнг кўзларини каттароқ очишди. Кейинги йил эса, ўз-ўзидан маълумки, бирор ташкилот раҳбари мен билан тортишиб ўтиришни лозим кўрмади. Биладилар-ки, агар менинг фермер хўжалигим даромадлари ўз вақтида берилмас экан, уларнинг ўзлари зарар кўрадилар. Ундан кўра, ўз вақтида мен билан ҳисоб-китоб қилганлари яхши...

Бу билан нима демоқчиман. Мен газеталарингизда ўз ҳаққини ололмай сарсон бўлиб юрган фермерларнинг хатларига кўзим тушди. Менимча, мана шундай ҳолат юзага келишида, аввало, фермерларнинг ўзлари айбдор. Чунки улар ўзларининг ҳақ-ҳуқуқларини билмайдилар. Шартномаларни номига тузадилар. Ўша шартномада кўрсатилган даражада талаб қилишга ҳам ҳуқуқий билимлари етишмайди. Оқибатда идорама-идора аризабозлик қилиб юришади. Агар улар шартнома тузаётган пайтда ўз ҳуқуқларини билишса, керак жойда ўзларини қонун асосида ҳимоя қила олсалар, ҳеч ким уларнинг йўлига тўсиқ бўла олмаган бўларди, деб ўйлайман.

Агар чуқурроқ ўйлаб қарасангиз, бор ҳақиқат юқоридаги фикрларда мужассам. Қонунни бил, қонунни ўрган ва қонунга амал қил. Ана шундагина, деҳқончасига айтганда, ошиғинг ҳамиша олчи бўлаверади. Бугунги кунларимизнинг каромати, мустақиллигимизнинг шарофати ҳам мана шу сўзларда намоён бўлади.

Шундай эмасми, азиз муштарий?

Ислом ҲАМРО,
«Инсон ва қонун» мухбири

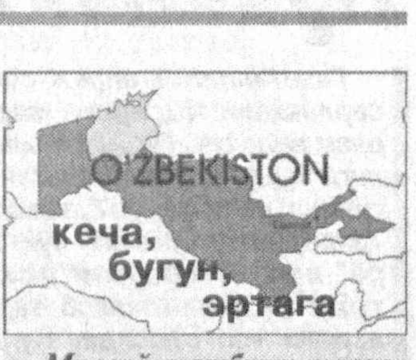

Миллий матбуот марказида Давлат матбуот қўмитасининг "Ўзбекистон" нашриётида чоп этилган "Ўзбекистон ислом обидалари" фотоальбомининг тақдимот маросими бўлиб ўтди.

* * *

Олий Мажлиснинг Инсон ҳуқуқлари бўйича вакили ҳузуридаги Маслаҳатлашув кенгаши йиғилишида яқинда нашрдан чиқарилган "Ўзбекистонда Омбудсман" китобининг тақдимот маросими бўлиб ўтди.

* * *

Ўзбекситон Республикаси Давлат божхона қўмитаси раиси Ў. Комилов мамлакатимиз билан чегарадош Жанубий Қозоғистон вилоятининг "Жибек—Жоли" божхона мажмуида Қозоғистон Республикаси Давлат тушумлари вазири З. Қақимжонов билан учрашди.

* * *

"Камолот" ёшлар ижтимоий ҳаракатининг Қашқадарё вилоят кенгаши Қарияларни қадрлаш йили муносабати билан "Оталар сўзи — ақлнинг кўзи" клубини ташкил этди.

* * *

Ўзбекситон Республикаси Бош прокуратураси идоралараро мувофиқлаштирувчи кенгашининг йиғилишида Вазирлар Маҳкамасининг "Жиноятчиликка қарши курашда профилактика хизмати ролини кучайтириш тўғрисида"ги қарорининг ижроси муҳокама этилди.

КРЕДИТ, СУҒУРТА ВА ТАДБИРКОР

Мамлакатимизда хусусий тадбиркорликни ривожлантиришга алоҳида эътибор қаратилмоқда. Жумладан, банк тизимида уларга биринчи навбатда кредит ажратилиши йўлга қўйилган. Бугунги кунда тадбиркорларимиз ўзлари учун қулай бўлган узоқ муддатли, имтиёзли ҳамда микрокредитлардан фойдаланиш имкониятига эга.

Айни вақтда баъзи тадбиркорлар олаётган кредитларини ўз вақтида қайтармаётганлиги боис турли муаммолар келиб чиқаётгани ҳам бор гап. Вазирлар Маҳкамасининг ўтган йил якунларига бағишлаб ўтказилган йиғилишида Президентимиз Ислом Каримов: ***"Кредитлардан асоссиз кечиб юбориш ёки қарз тўловларини муддатида қайтармаслик каби номақбул тажрибага мутлақо барҳам бериш керак,*** — деб алоҳида таъкидлаган эди. — ***Акс ҳолда, биз нainки корхоналарга молиявий ёрдам берамиз, балки, айни пайтда масъулиятсиз қарз олувчиларнинг уруғи кўпайишига сабабчи бўламиз".***

Тошкент вилояти хўжалик судида ана шу муаммога оид ишлардан бири кўриб чиқилди. Вилоят "Бизнес фонд" бошқармаси хўжалик судига даъво ариза билан мурожаат этиб, Янгийўл тумани "Абдуманноп" шахсий корхонасидан кредит қарзи ва устама фоиз тўловларини ундириб беришни сўради.

Дарҳақиқат, ушбу юридик шахслар ўртасида 1997 йилда тузилган кредит шартномасига кўра, 30 фоиз устама ҳақи тўлаш шарти билан "Абдуманноп" шахсий корхонасига 60 ой муддатга 7 миллион 350 минг сўм кредит тизими очилган. Кредитнинг 5 миллион 400 минг сўми "Мадад" суғурта агентлиги томонидан суғурта қилинган.

"Абдуманноп" шахсий корхонаси олинган кредитдан фойдалангану, лекин мажбуриятларни ўз вақтида бажара олмаган, — деди Тошкент вилояти хўжалик суди судьяси Абдулла Раҳимов ЎзА мухбирига. — Кредит олувчининг ҳозирги кунда 5 миллион 286 минг 432 сўм фоиз тўлови, олинган кредитдан қарзи 1 миллион 680 минг сўмни ташкил этиши тақдим этилган ҳужжатлар билан ўз тасдиғини топди.

Аммо "Абдуманноп" корхонаси ўз вақтида суғурта идораси билан шартнома тузганлиги унинг мушкулини бироз енгиллаштирди. Кредитнинг суғурта қилинган 5 миллион 400 минг сўмини "Мадад" суғурта агентлиги даъвогарга тўлаб берди.

Суд жавобгар "Абдуманноп" шахсий корхонасидан қолган кредит қарзи, фоиз тўлови ва бошқа суд харажатлари, давлат божи ундириш ҳақида қарор чиқарди. Шу билан бирга ушбу корхона томонидан асосий қарзни қайтариш ва фоизларни тўлаш шартномасини бекор қилиш ҳақидаги талаби ҳам қаноатлантирди.

Норгул АБДУРАИМОВА,
ЎзА мухбири

Адлия тизими

ХОРАЗМ

Вилоятда **"Қарияларни қадрлаш йили"** Давлат дастурини ҳаётга тадбиқ этиш борасида кенг кўламли ишлар амалга оширилмоқда. Бу соҳадаги ишларнинг муайян қисми вилоят адлия бошқармаси ва унинг жойлардаги фуқаролик ҳолатлари далолатномаларини ёзиш бўлимлари зиммасида эканлигини алоҳида таъкидлашга ҳожат бўлмаса керак.

50 ва ундан ҳам кўп йиллар мобайнида аҳил ва иноқ ҳаёт кечираётган оилаларнинг "олтин тўй"ларини нишонлашга ҳам ФҲДЁ бўлимлари бош-қош бўлишаяпти. Гурлан ва Урганч туманлари ФҲДЁ бўлимлари ходимлари эса Наврўз айёмида туғилган чақалоқларнинг ота-оналари ҳузурига меҳмон бўлиб боришди ва жамоатчилик иштирокида уларга таваллуд гувоҳномаларини топширишди. Бу сингари тадбирларнинг салмоқ ва миқёси анча катта.

Йилнинг дастлабки чораги мобайнида давлатимиз ғазнасига 2 миллион 395 минг сўм миқдорида пул тушиши таъминланди. Аҳолига кўрсатилган хизмат эса 7 миллион 932 минг сўмга етди. Йил чораги мобайнида 2301 та никоҳ қайд этилди. Ҳаёт йўлларини бир-бирига боғлаган 935 жуфт келин-куёвларнинг тиббий кўрикдан ўтказилишига ҳам ФҲДЁ муассасалари бошқош бўлишди. Эътиборли жиҳати шуки, тиббий кўрикдан ўтган жуфтликлар 2001 йилнинг шу давридагига нисбатан 275 тага кўпайди. Айни кезда шаҳар ва туман ҳокимликлари қошидаги "Оила"марказлари билан ҳамкорликда аёллар ва ёш оналарни фойдали меҳнатга жалб этишга қаратилган хайрли тадбирлар амалга оширилаяпти.

«ИНСОН ва ҚОНУН»га...

ЖАВОБ БЕРАДИЛАР

Газетанинг 2002 йил 26 март 12-сонида эълон қилинган "Лафзсизлик оқибати ёки тадбиркорнинг ҳақини ким ундириб беради?" сарлавҳали мақола асосида ундирувчилар Абдурасул Ғойипов ва Озодбек Эшончаевларга оид бўлган ижро варақалар ўрганиб чиқилди.

2002 йил 7 феврал куни Пахтаобод туман суд ижрочилари бўлинмасига ундирувчи А.Ғойиповнинг фойдасига қарздор Пахтаобод туманидаги 2-хўжаликлараро механизациялашган кўчма сафи (ХМКС) акциядорлик жамияти 1363692 сўм асосий қарз, 419816 сўм жарима, 50000 сўм моддий зарар ҳамда қарздор ташкилот раҳбаридан 50000 сўм маънавий зарар ундириш ҳақидаги фуқаролик ишлари бўйича Избоскан туманлараро судининг ижро варақаси келган.

Мазкур ижро варақага асосан 2002 йил 10 февралда ижро иши қўзғатиш тўғрисида қарор чиқарилиб, қарор нусхаси 5 кунлик муҳлат давомида ижрони ихтиёрий равишда таъминлаш учун қарздор ташкилот раҳбари М.Маҳмудовга берилган. Шу билан бирга қарздор ташкилотнинг моддий ресурсларни аниқлаш учун Пахтаобод туман солиқ инспекцияси, Ўзагросуғурта ДАСК Пахтаобод туман бўлими ва Андижон вилоят ИИБ ЙПХ бошқармасига хат билан мурожаат қилинган.

Бироқ суд қарори ихтиёрий равишда бажарилмагани учун қарздор 2-ХМКС ташкилотининг муқаддам бошқа ташкилотлар ва солиқ тўловларидан ҳам қарздор бўлгани сабабли унинг мавжуд барча мулклари Андижон шаҳар суд ижрочилари бўлинмаси ва Пахтаобод туман солиқ инспекцияси томонидан рўйхатга олинган.

Ушбу маълумотлар тўплангунга қадар фуқаролик ишлари бўйича Избоскан туманлараро судининг 2002 йил 19 февралдаги 50-сонли хатига асосан қарздор томонидан кассация шикояти келтирилгани сабабли ФПКнинг 348-моддаси 5-бандига асосан мазкур ижро варақанинг ижроси вақтинча тўхтатилган.

2002 йил 14 мартда ундирувчи хусусий тадбиркор Озодбек Эшончаевнинг фойдасига қарздор Пахтаобод туманидаги 2-хўжаликлараро механизациялашган кўчма сафи (ХМКС) акциядорлик жамияти ҳисобидан 2725000 сўм, 2257500 сўм ва 437500 сўм жарима, 50000 сўм моддий зарар ҳамда қарздор ташкилот раҳбаридан 50000 сўм маънавий зарар ундириб берилган. Юқорида таъкидланганидек, Андижон вилоят хўжалик судининг қарорлари билан қарздор ташкилотдан ундирувчилар "Ал-Ҳазрат" қурилиш ишлаб чиқариш савдо корхонаси фойдасига асосий қарз ва жарималар билан жами 13 641 900 сўм, "Пахлавон" кўп тармоқли савдо ишлаб чиқариш фирмаси фойдасига асосий қарз ва жарималар билан 7 229 309 сўм, "Паҳлавон" кўп тармоқли савдо ишлаб чиқариш фирмаси фойдасига асосий қарз ва жарималар билан 7 229 309 сўм, "Мухтор" хусусий фирмаси фойдасига асосий қарз ва жарималар билан 4 603 834 сўм ундирилиши кўрсатилган ижро варақалар мавжуд бўлгани учун Андижон шаҳар суд ижрочилари бўлинмаси ижрочилари томонидан 20 хил турдаги моддий мулклар руйхатга олиниб, бир қисми савдога қўйилган, яна бир қисми мулкларни қайта баҳолаш учун экспертизага юборилган. Шу сабабдан рўйхатга олиш учун Пахтаобод туман суд ижрочилари бўлинмаси томонидан бошқа мулклар топилмаган.

Ҳозирда юқорида баён этилган қарздор — Пахтаобод туманидаги 2-ХМКС ташкилоти ҳисобидан туман суд ижрочилари бўлинмаси ижро иш юритувида мавжуд бўлган ундирувчилар — тадбиркор О.Эшончаев ва А.Ғойиповларнинг фойдасига моддий ва маънавий зарар ундириш ҳақидаги ҳамда Андижон шаҳар суд ижрочилари бўлинмаси ижро иш юритувида мавжуд бўлган ундирувчилар "Ал-Ҳазрат" қурилиш ишлаб чиқариш савдо корхонаси, "Пахлавон" кўп тармоқли савдо ишлаб чиқариш фирмаси, "Мухтор" хусусий фирмалари фойдасига моддий зарарларни ундириш тўғрисидаги ижро ҳаракатлари "Суд ҳужжатлари ва бошқа орган ҳужжатларини ижро этиш тўғрисида"ги Қонун талаблари асосида олиб борилмоқда.

С.СИДДИҚОВ,
Судлар Департаментининг
Андижон вилоят ҳудудий бўлими бошлиғи

МИННАТДОРЧИЛИК БИЛДИРАДИЛАР

Тўғрисини айтганда, ёшим бир жойга бораётган бўлса-да, ҳеч судга ишим тушмаган эди. Баъзан шу соҳа вакиллари ҳақида салбий гаплар қулоғимга чалинганини ҳам яширмайман. Лекин яқинда ишим судга тушди-ю, бу тизимда ҳалол, виждонли ва адолатпарвар одамлар ишлашига ишончим комил бўлди.

Келинг, сизга аниқроқ бўлиши учун бўлган воқеани сўзлаб берай:

Мен Самарқанд вилояти, Челак тумани (ҳозирда Пайариқ тумани деб юритилади) П. Нурмонов номидаги ширкат хўжалигида яшайман. 1972 йилдан буён шу хўжаликда турли лавозимларда ишлаб келаман. 2000 йилнинг 10 октябрида ўзим 28 йиллик умримни бағишлаган ширкат хўжалигига раис этиб сайландим.

2001 йилнинг 12 июлида соғлигим ёмонлашиб, шифохонага тушиб қолдим. Мен шифохонада ётган пайтимда собиқ туман ҳокими Исомиддин Ўролов ва хўжалик бош ҳосилоти Шербой Мирзамуродовлар ўзаро келишиб, гўёки соғлигим ёмонлашгани учун ўз аризам билан ишдан бўшатишган...

Ушбу ҳолат юзасидан 2001 йилнинг ноябрь ойида Иштихон туманлараро фуқаролик ишлари бўйича судига мурожаат қилдим. Фуқаролик ишлари бўйича Челак туман судининг раиси Дилором Қаршиева аризамга адолатли ёндошиб, ҳақиқатнинг қарор топишига ёрдам берди. Суд қарори билан ўз ўрнимга тикландим. Мажбурий бекор юрган даврим учун иш ҳақим ҳам ундириб берилди...

Илтимос, газетангиз орқали барча-барча адолатли судяларга менинг миннатдорчилигимни билдириб қўйсангизлар. Мана шундай адолатли одамлар бор экан, албатта, давлатимизнинг келажаги буюк бўлади.

Қўзибой РЎЗИЕВ,
Самарқанд вилояти

Таклиф, талаб, мулоҳаза

ҚОНУН ДЕҲҚОНДАН ТАДБИР, РАҲБАРДАН РАҲНАМОЛИК СЎРАЙДИ

ЁКИ НЕГА ФОЙДАДАН ЧЕГИРМА АЖРАТИШ ЗАРУР БЎЛИБ ҚОЛГАНИ ХУСУСИДА

Маълумки, **"Ер тўғрисида"**ги Кодекс шундай жумла билан бошланади: ***"Ер умуммиллий бойликдир. Ўзбекистон Республикаси халқи ҳаёти, фаолияти ва фаровонлигининг асоси сифатида ундан оқилона фойдаланиш зарур ва давлат томонидан муҳофаза қилинади"***.

Ер халқ ва давлат бойлиги, жамият куч-қудрати манбаи эканлиги назарда тутилса, ундан фойдаланиш соҳасидаги барча саъй-ҳаракатлар умуммнфаатларини кўзлаган ҳолда амалга оширилмоғи зарур, деган теран хулоса келиб чиқади. Хўш, мамлакатимизда халқимиз ва давлатимизнинг стратегик мақсадларига хизмат қилувчи асосий экин тури нима? Деҳқончилигимизнинг миллий бойлик ҳисобланувчи тури шубҳасиз стратегик аҳамиятга молик экин ҳисобланади. Шуларни назарда тутсак, биз учун пахтадан бўлак мўмай даромад келтирувчи экин тури йўқлигига амин бўламиз. Аммо шуни ҳам рўй-рост айтиш керакки, у қаердаки тўқимачилик саноати учун бор-йўғи хом-ашё вазифасини ўташ билан чекланар экан, бу ҳолда миллий бойлик мақомини олиши даргумон. Пахтани хом-ашё тарзида харид қилувчи чет эллик саноатчиларнинг хоҳиш-иродасини ифода этаётган халқаро биржа савдо маҳкамаси ушбу қимматли хом-ашё нархини муттасил пасайтириш йўлидан бораётгани ҳам ҳеч кимга сир эмас. Юртбошимизнинг шу хусусда куйиниб айтган сўзлари ҳамон қулоғимда жаранглайди. Башарти, биз ишга Президентимиз таъкидлагандек ёндошиб, пахта ҳосилини мамлакатимизнинг ўзида ўз қўлимиз билан тайёр маҳсулотга айлантиришга эриша олсак, молимиз нархи сезиларли ортиши, бу эса ўз навбатида биржа савдоларига ҳам самарали таъсир кўрсатиши турган гап. Мен тахминларга эмас, балки ишончли далилларга суянган ҳолда таъкидлаяпман. Кимки пахта ҳосилини қайта ишлаш ва тайёр маҳсулотга айлантиришдан тортиб, уни ички ва жаҳон бозорида сотишгача бўлган жараёнларни амалга ошираётган бўлса, барчаси мўмай даромад орттиришаяпти. Дейлик, бир сўм қийматидаги хомашё тайёр маҳсулотга айлангач, камида 5-6 сўм миқдорида сармоя келтираяпти. Ёнгинамиздаги "Гурлан-текс" ҳиссадорлик фаолияти бунга яққол мисолдир.

Шуни ҳам таъкидлаш жоизки, мазкур корхона ишга тушиши билан Гурлан туманида хомашёни тайёр маҳсулотга айлантириш кўрсаткичлари кескин кўтарилди. Муқаддам ялпи хомашёнинг атиги бир фоизини қайта ишлаб, тайёр маҳсулотга айлантираётган мазкур туман ўзининг замонавий тўқимачилик корхонасига эга бўлгач, бу кўрсаткич 25 фоизга етди. Ялпи даромад миқдори ҳам шунга монанд равишда ортди. Орамизда пахтачиликдан ёзғирувчилар, харажати ва даромадидан нолиб юрувчилар ҳам йўқ эмас. Бироқ сирасини айтганда, оз меҳнат ва харажат билан ҳам мўл ҳосил ва мўмай даромад олса бўлади. Бунинг учун авваламбор ҳар бир экинни ўз даласида ўстирмоқ ва харажатлар сарфини муттасил камайтириш чораларини ишга солмоқ талаб этилади. Ҳақиқий деҳқон қайси далада қандай экин яйраб-яшнаб ўсиши ва юқори самара беришини яхши билади. Лекин Хоразм заминининг ҳар ўндан тўққиз бўлаги ғўзага, пахтачиликка мойил.

Ўтган йили фермер хўжалигимиз 34 гектар майдон ҳисобига 108 тонна пахта сотишга эришди. 9 миллион 700 минг сўмлик даромад олдик. Унинг икки миллион сўми соф фойдани ташкил этди. Рентабеллик кўрсаткичлари 20 фоиздан ортгани ҳеч кимда шубҳа уйғотмаслиги учун айрим далилларни келтирмоқчиман. Чигитни ерга эрта қадаганимиз боис 23 сентябрдаёқ пахта сотиш юзасидан контрактация шартномаси бажарилди. Бундан ташқари техника воситалари ўзимизники. Улардан зарур маҳаллардагина фойдаландик. Шу йўл билан бир неча юз минг сўмлик харажат тежалди. Аммо асосий тежамкорликка бўлғуси мавсумга аввалги мавсумлардаёқ ҳозирлик кўриб борилаётгани сабаб бўлаяпти. Бошқача айтганда, нарх-навонинг ортиши ва инфляция кўрсаткичларини назарда тутган ҳолда келгуси деҳқончилик айёмларида асқотадиган ёқилғи, ўғит, уруғлик, техника ва эҳтиёт қисмларни бир-икки йил олдин харид қилиш ва тахт этиб қўйишга эришаяпмиз.

Ҳосил таннархи асосан ана шу тадбир туфайли арзонлашаяпти. Аввалги йилларда орттирган даромадимиз эвазига ўтган йили яна битта трактор харид қилдик. Ҳозир фермер хўжалигимиз ихтиёрида 2 та ҳайдов ва чопиқ механизми, дон комбайни ва сув насоси мавжуд. Ўтган йили пахтачилик ва ғаллачиликдан жами 16 миллион сўм даромад кўрдик.

Шуни очиқ айтиш жоизки, вилоятимизда пахтачилик билан шуғулланаётган деҳқон, фермер ва ширкат хўжаликларининг барчаси ҳам рентабелликка эришмаган. Бунинг асосий сабаби харажатнинг кўплиги, сув тақчиллиги муаммолари билан изоҳланади. Фикримча, бу ҳолга чек қўйиш учун барча имконлар мавжуд. Муддаога эришмоқнинг бирдан-бир йўли воҳада йигирув ва тикув саноатини янада ривожлантиришдан иборат, деб биламан. Камдаромад ва зиён кўриб ишлаётган хўжаликлар, қолаверса, пахтачилик билан шуғулланувчи бошқа деҳқончилик субъектларини моддий қўллаб-қувватлаш имкони ана шу тариқа вужудга келади. Муаммо пахта хом-ашёсини қайта ишлаб, тайёр маҳсулотга айлантирувчи корхоналар ва ассоциациялар олаётган фойданинг бир қисмини деҳқончилик саноати субъектларини қўллаб-қувватлашга йўналтириш эвазига ўз ечимини топиш мумкин. Мавжуд ва фаолият кўрсатаётган йигирув, тўқув, тикув корхоналари эса бу хайрли ва истиқболли тадбирни ҳозирданоқ ишга солсалар, пахта тозалаш заводларининг бу соҳадаги тажрибасидан ибрат олсалар ёмон бўлмасди. Негаки, пахтачилик учун бугун сарфланган маблағ эртасигаёқ ўз самарасини кўрсатади, енгил саноат мўл ва сифатли хом ашё билан таъминланади. Таъкидлаш жоизки, бундай замин ҳозирданоқ мавжуд. Биргина Хоразм вилоятининг қарийб барча туманларида, шунингдек, Урганч шаҳрида замонавий тўқимачилик саноати учун кўплаб янги бино ва иншоотлар барпо этилган. Кредит маблағлари ва хорижий инвестицияларни жалб этиш эвазига уларни тез ва жўнгина ускуналаб ҳамда жиҳозлаб олиш мумкин. Бир соҳанинг ривожисиз у билан боғлиқ иккинчи соҳанинг равнақига эришилмайди.

Ўтган йили ва аввалги йилларда Президентимизнинг ғамхўрлиги ва саъй-ҳаракатлари туфайли мамлакат қишлоқ хўжалиги корхоналарининг миллиардларча сўмлик тўловлари кечиб юборилди ёки муддати узайтирилди. Мазкур таклиф ва мулоҳазаларимиз ижобатини топса, қишлоқ хўжалиги ва фаолиятини пахтачилик билан боғлаган соҳа ва тармоқлар ривожи учун янада кенг йўл очилиши турган гап. Энг муҳими, давлатимизнинг қишлоқ хўжалигини турли бўҳрон ва зиёнлардан асраб қолиш учун харжлаётган неча-неча миллиардлар сўм маблағлари ёнга қолади ва бошқа зарур мақсадларга йўналтирилади. Экинзорлар самарадорлигини ошириш юзасидан амалдаги қонунлар, Президент фармонлари ва Вазирлар Маҳкамаси қарорлари ижросининг амалдаги ифодаси ҳам шу бўлади.

Наримон БЕКЧОНОВ,
"Омад" фермер хўжалиги иш юритувчиси,
Янгибозор тумани

Акс садо

"ОМАДНИ ҲАСАД ЭМАС, ҲАВАС ЙЎЛИДАН ИЗЛАНГ!"

Газетанинг 9 апрел сонида "Раис қонундан зўрми?" сарлавҳали таҳрирсиз мактуб чоп этилган эди. Унда Хоразм вилояти, Гурлан туманидаги "Амударё" ширкат хўжалиги ҳудудида жойлашган "Рустамбек" фермер хўжалигининг раҳбари Р.Тўраевнинг шикояти баён этилганди. Таҳририят холислик нуқтаи назаридан қуйида "Амударё" ширкат хўжалиги раиси Э.Содиқовнинг мазкур мактубга нисбатан жавоб тариқасида билдирган мулоҳазаларини чоп этмоқда. Бу ҳар доим таъкидлаб келинган мулоҳаза — газета ҳар икки томоннинг фикри ва қарашларини чоп этишга тайёрлигининг амалий натижасидир.

ТАҲРИРИЯТ

Кейинги уч-тўрт йил Хоразм воҳаси қишлоқ хўжалиги учун ниҳоятда оғир келаётгани, сув танқислиги деҳқоннинг иродасини қайта-қайта синовдан ўтказаётган ҳаммага аён. Аммо астойдил йиғласанг, ҳатто сўқир кўздан ҳам ёш чиқар, деб бежиз айтишмаган. Бунинг яққол исботини бизнинг "Амударё" ширкат хўжалиги мисолида ҳам кўриш мумкин. Хўжалик аҳлининг туну кун тинимсиз меҳнати бесамар кетмаяпти. Ширкат хўжалиги, мана тўрт йилдирки, шартномавий режани муттасил ошириб бажараяпти. Деҳқончилик тармоқларидан даромад, соф фойда самара олишда эса вилоятимизнинг олдинги хўжаликлари қаторига чиқиб олди.

Бугунги кунда ширкат хўжалиги ҳудудида 14 та фермер, 1428 та деҳқон хўжаликлари мавжуд. Ушбу йилнинг ўзида яна 15 та фермер хўжалиги ташкил этилди. Деҳқон хўжаликлари сони эса 110 тага кўпайди. Фермер хўжалиги тассаруфига берилган ерлар 380 гектар, томорқа эгалари деҳқон хўжаликлари ихтиёрига ажратилган экин майдонлари эса 163 гектарни ташкил этяпти.

Анча камҳосил ерларда деҳқончилик қилинишига қарамай, ўтган йили мавжуд фермер хўжаликлари пахтанинг ҳар гектаридан 33,5, ғалладан 15 центнердан ҳосил олди. Рентабеллик кўрсаткичлари 20-25 фоиздан кам бўлмаяпти. Энг муҳими, ширкат деҳқон фермерни, улар эса ширкатни қўллашга ҳаракат қилаяпти. Бир-биримизни энг яхши уруғликлар, техника воситалари, ўғит ва сув билан таъминлашда ҳамкорлик йўлга қўйилган.

Хуллас, ҳасад билан эмас, ҳавас билан ишлаганнинг омади чопаяпти. Ўзини бу тамойилдан четга олганлар табиийки, омаддан бебаҳра қолишаяпти.

"Раис қонундан зўрми?" шикоят-мақоласи муаллифи Рустам Тўраев ҳам афсуски, ана шу ибратли тамойилга амал қилишни удда қилолмаётганларнинг бири.

Унинг "Рустамбек" фермер хўжалиги туман ҳокимининг 2000 йил 27 декабрдаги 572 сонли қарорига биноан таркиб топган ва хўжалигимизнинг ҳосилдорлик кўрсаткичи 53 баллни ташкил этувчи 157-контуридан, жами 20,9 гектар экин майдони ажратиб берилган.

Ширкат хўжалигининг 140-контурида жойлашган 12,7 гектар саҳнли дала хўжалик вакиллари йиғилиши қарорига кўра шу ҳудудда муқаддам пудратчи мақомида меҳнат қилган оилалар аъзоларини иш билан таъминлаш шарти билан "Рустамбек" фермер хўжалиги ихтиёрига берилди. Лекин фермер хўжалиги раҳбари Р. Тўраев ўзига ажратилган ерни қабул қилиб олгач, олдин шу далада деҳқончилик қилиб келган 9 нафар пудратчини иш билан таъминлаш ўрнига уларнинг ҳаммасини ҳайдаб юборди. Шундан сўнг фермер хўжалиги ушбу майдонларга бир амаллаб чигит экишга муваффақ бўлди ва йил якунига келиб, режадаги 39,6 ўрнига атиги 7,2 тонна пахта хомашёси топширди. Ваҳоланки, бир йил олдин ўша далада деҳқончилик қилган ширкат хўжалигимиз ҳосилдорликни гектарига 37,1 центнерга етказган ва жами 47,2 тонна пахта ҳосили йиғиб олган эди. Фермер хўжалиги ушбу экин майдонидан ҳосил ва самара олишни янада кўпайтиради, деб умид қилган эдик. Афсуски, бунинг тескариси бўлиб чиқди.

Р. Тўраевнинг 2001 йил 23 майдаги аризаси ва "Амударё" ширкат хўжалиги аъзоларининг ўша йил 1-июндаги вакиллар йиғилиши қарорига мувофиқ "Рустамбек" фермер хўжалигига яна 8,2 гектар ер майдони ажратиб берилди. Лекин "фермер" Р. Тўраев ажратиб берилган ушбу далани умуман экинсиз қолдирди. Оқибатда, давлатимизга 1 миллион 862 минг сўм миқдорида зиён етказилди. Бундан ташқари, шу ерда деҳқончилик қилиб келган 6 нафар ширкат аъзоси ҳам даромадсиз қолиб кетди. Ушбу 8,2 гектарлик пайкал ширкат хўжалиги ихтиёрида бўлган 2000 йилда қандай натижа қайд этилган дерсиз? Дарвоқе, ширкат хўжалигимиз бир йил муқадам ўша экинсиз қолдирилган даланинг ҳар гектаридан 31,1 центнер ёки 25,5 тонна пахта ҳосили олишга муваффақ бўлган эди. 2001 йил эса ан шу 8,2 гектарлик пайкалга қўшни бўлган ва ер, сув шароити ҳам бир хил ёндош далаларнинг ҳар гектари ҳисобига 39,2 центнер пахта хирмони кўтарилди.

Бундан ташқари "Рустамбек" фермер хўжалиги билан "Амударё" ширкат хўжалиги бошқаруви ўртасида тузилган ижара шартномасига асосан "Рустамбек" фермер хўжалигига 2001 йили жами 107 минг 691 сўмлик техника хизмати кўрсатилди. Лекин фермер Р. Тўраев ушбу пулнинг бир сўмини ҳам тўламади.

Мазкур ҳолатларни назарда тутса, ширкат хўжалиги ўз экинзорларини бир йилдаёқ тамомила яроқсиз ҳолга келтирган, кўп сонли оддий деҳқонлар ва давлатимизга йирик миқдорда иқтисодий зиён келтирган "фермер" Р. Тўраев билан муроса қила оладими, деган ҳақли савол туғилади. Табиийки, ширкат хўжалигимизнинг кўп сонли аъзолари бу ҳолга бефарқ қарай олмайди. Шу муносабат билан "Рустамбек" фермер хўжалиги ва ширкат ўртасида орани очишга аҳд қилдик. Масалани хўжалик суди орқали ҳал қилиш ниятини кўзлаяпмиз.

Ўйлаймизки, суд бу масалага тўла ойдинлик киритади. Хулоса тарзида шуни айтмоқчиманки, иқболини ҳасад эмас, ҳавас йўлларидан излаганлар ҳамма жойдан ўз бахтини топади.

Эриммат СОДИҚОВ,
Гурлан туманидаги "Амударё" ширкат хўжалиги раиси

Замон сўроқлари

БОҒБОН НЕГА САРСОН БЎЛДИ?

МУҚАДДИМА: Бир нарсага сира-сира тушуна олмайман. Бугун амал курсисида ўтирган айрим раҳбарлар нега эртани, индинни ўйлашмайди. Ахир, унга мансаб оддий кишиларни ранжитиш учун берилганми? Каминани бундай тушкун ўйлар суришга мажбур этган нарса бу — Денов туманидаги Амир Темур номидаги қишлоқ хўжалиги уруғчилик ишлаб чиқариш бирлашмасида яшовчи ижрачи Чори Алимбоевдан келган шикоят мактуби бўлди. Чори аканинг мақсади аниқ. Савоб ишга қўл уриб, боғ яратиш. Энг муҳими, Президентимиз раҳнамолигида кечаётган ислоҳотлар ечимига ҳисса қўшиш. Ч. Алимбоевнинг умри мазкур мўъжазгина хўжаликда ўтяпти. У нафақа ёшига етгунга қадар мазкур хўжалик бошқаруви раиси муовини вазифасида ишлаётганди. "Ўтган йил якунида раисимиз Ўрол Сафаров мени ҳузурига чақириб, "Чори ака, пенсияга чиқсангиз, уйда зерикиб қоласиз. Салкам 7 гектар узумзор ва 5,5 гектар экин майдонимиз бор. Эгасини тополмаяпмиз. Хор бўлиб ётибди,-дейди Чори ака. Биз бошқарув аъзолари билан маслаҳатлашиб, шундай қарорга келдик. Фермер хўжалиги ташкил этиб, ҳосилдорликни ошириб бораверасиз", дея бирлашманинг 118-сонли буйруғини қўлимга тутқазди. Рости гап, қувонганимдан кўзларим жиққа ёшга тўлди. Эртасигаёқ саҳар чоғи узумзорларни кўздан кечирдим. Ростдан ҳам, боғнинг аҳволи раис таърифлагандек, эгасизлиги шундоққина билиниб турарди. Анча вақтдан буён боғбон қадами тегмаган. Етарли қаров бўлмагач, кам ҳосил бўлиб, ҳатто анчагина токлар қуриб қолган экан. Улар ўрнига янги кўчатлар экиб, озиқлантирдим. Қатор ораларига ишловни бошлаб юбордим...

МУХБИР ИЗОҲИ: Баъзи калондимоғ кимсалар бозорда боғбондан мева харид қилаётганида унинг меҳнатини менсимай "пишса дарахтда пишибди-да, елкангизда кўтариб юриб пиширдингизми" дейди. Аслида эса, асаларанг узумларнинг ҳар бир шингили соҳибкорнинг пешонасидан оққан тер, бел оғриғи, кўз нури демакдир. Амир Темур номидаги бирлашма раиси ва бошқарув аъзларининг якдил қарорларидан сўнг 6,8 гектар узумзор хайриятки, ўз эгасини топгандир, деб ўйлаётгандирсиз. Афсус...

Шундан сўнг Чори Алимбоевнинг саргардонлиги бошланди. Боғни Ч. Алимбоевга 20 йилга шартнома асосида бериш ҳамда "Темур-XXI аср" номидаги боғдорчиликка ихтисослашган фермер хўжалиги ташкил этишни туман ҳокимидан сўраш ҳақида А. Темур номидаги қишлоқ хўжалиги уруғчилик ишлаб чиқариш бирлашмаси бошқарув ҳайъати қарор чиқарди. "Ижарачи" (Ч. Алимбоев) ҳамда "Ижарага берувчи" (А. Темур номидаги қишлоқ хўжалиги бирлашмаси) ўртасида узоқ муддатли (2001-2002 й) шартнома ҳам тузилди. Мазкур масала хўжалик бшқаруви томонидан қизғин қўллаб-қувватланди-ю, бироқ барча ҳужжатлар ва ариза туман ҳокимиятига келиб тушганидан сўнг Ч. Алимбоев ночор аҳволга тушиб қолди. Денов тумани ҳокимиятидагилар ё кекса боғбоннинг орзу-умидларига беписанд қарашди ва ёки... умуман бир мақсадни ўйлашдими — хуллас, туман ҳокими ва туман ер тузувчисидан бўлак барча раҳбарлар ҳамда мутахассислар (жами 9 киши) имзо чеккан қоғозга биров қайрилиб қарай демасди. Чори ака эса "қачон имзо чекадилар, далада юмушлар кутиб қолди, ахир" дея ҳокимият биносини зир айланиб юраверди.

— Туман ер ресурслари бўлими бошлиғи ёнига бориб "Ука, нега токзорни менинг фермер хўжалигим ихтиёрига бериш ҳақидаги хулосада фақатгина сизнинг имзонгиз йўқ?" деб сўрадим, — дейди Чори Алимбоев. — Ҳоким "ҳали шошмай тур, токзорнинг талабгорлари ҳам, жанжали ҳам кўп. Токи жанжал бирёқли бўлмагунча ҳеч кимга бермаймиз" деган эмиш. Бўлмаган гап. Илгари ўша боғнинг бир қисмини ижарага олмоқчи бўлган киши билан суҳбатлашдим. Хўжалик унга бошқа жойдан ер берганлиги туфайли бу хусусда ҳеч қандай даъво, эътирози йўқлиги ҳақида ёзма билдирги ҳам берди. Хуллас, ҳокимиятдагилар ўша боғни менга қиймаяпти. Халқ депутатлари Сурхондарё вилоят кенгашининг навбатдан ташқари сессиясида вилоятнинг собиқ ҳокими фаолиятидаги жиддий нуқсонларни танқид остига олар экан, давлатимиз раҳбари залдаги раҳбарлару депутатларга қарата "Сизлар нега ҳокимни бу йўлдан қайтармадиларинг, нега мени бу ноқонуний ишлардан хабардор қилмадиларинг?!" — дея танбеҳли сўзларни айтдилар. Бу ҳар биримизга қарата айтилган гап. Чунки ҳаётимизнинг фаровонлиги, адолатнинг устуворлиги учун ҳар биримиз масъулмиз.

МУХБИР ИЗОҲИ: касбимиз тақозосига кўплаб фуқаролар билан суҳбатлашишимиз, аммо биз оддий фуқаро ҳамиша ҳақ, деган фикрни дастак қилмоқчи эмасмиз. Баъзида шикояти асоссиз бўлиб чиққач, "билмасдан бировларнинг гапига учиб ёздим" дея хижолат чекадиганлар ҳам учраб туради. Аммо... Чори Алимбоев туман ҳокимиятидаги мутасадди кишининг эътиборсизлиги туфайли шикоятчига айланди. Бизни янаям ҳайратга, таажжубга солган ҳолат: рўйхатга олиш ва ер ажратиш ишчи гуруҳи раҳбари, туман ҳокимининг биринчи ўринбосари, қишлоқ ва сув хўжалиги бошқармаси бошлиғи А. Ҳожиқулов ҳамда ҳоким ўринбосари — иқтисод ва статистика бўлим бошлиғи А. Бозоров, қишлоқ хўжалиги мажмуаси бош мутахассиси А. Тошмуродов, — хуллас, тумандаги турли соҳа идораларининг тўққиз нафар раҳбарнинг имзосини наҳотки туман ҳокими назар-писанд қилмаса?!

— Менинг юзим ёруғ, умр бўйи мана шу хўжаликда меҳнат қилдим, — дейди Чори ака, — мен яхши ният билан "фермер бўламан, боғ яратаман" деб ариза ёздим. Мени ҳамма тушунди. Қўллаб-қувватлашди. Фақат ҳокимиятдагилар тушунмади. Тўғриси, улар ва мен бирбиримизни тушуна олмаяпмиз. Менга нима учун ўша боғни беришларини истамаётганликлари сабабини аниқ айтишмаяпти. Менинг мақсадларим эса аризамда, тузилажак фермер хўжалигимнинг низомида аниқ ёзилган. Ҳокимлик А. Темур номидаги уруғчилик бирлашмаси санацияда бўлганлигини важ қилиб келтираётир. Денов туман "Чағониён" газетасида хўжалик раисининг "Санацияда муваффақиятли чиқдик" (22.02.2002 й) сарлавҳали мақоласи чоп этилганлиги эса ушбу важнинг пуч эканлигидан далолат бериб турибди.

Бўлажак эгасининг бошидан кечаётган адоқсиз асаббузарликлардан бехабар умумзорлар эса ётибди.

Бахтиёр ОЛЛОМУРОД,
"Инсон ва қонун"нинг махсус мухбири

Бугуннинг саволи

ОЛМОҚНИНГ БЕРМОҒИ БОР...

Истиқлолнинг эркинлик сиёсати шарофати туфайли юртимизда тадбиркорлик фаолиятига кенг йўл очилди. Банклар томонидан кредитлар ажратилиб, тадбиркорлик фаолиятини яратилиб, кўмак кўрсатилаётир. Буни биргина Қизилтепа тумани мисолида ҳам кўриш мумкин.

Яқинда туман прокуратураси **"Акциядорлик тижорат банклари фаолиятини такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида"**ги Қонун ва Вазирлар Маҳкамасининг **"2001 йилда республикани ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш якунлари, иқтисодий ислоҳотларнинг боришини баҳолаш ҳамда 2002 йилги вазифалар тўғрисида"**ги қарори ижроси юзасидан умумий назорат тартибида ҳиссадорлик тижорат банкларида текшириш ўтказди. Туманда фаолият кўрсатаётган банклардан хусусий ва жисмоний шахсларга кредит ажратиш ва уларнинг аризаларини кўриб чиқиш, муддати ўтган кредитларни ундириш аҳволи ўрганилди.

Ўтган йили "Пахтабанк"нинг туман бўлими томонида тадбиркорларга 281,5 млн. сўмлик кредит берилди. Жорий йилнинг икки ойида эса мижозларга 70,4 млн. сўмлик пул ажратилди. "Тадбиркорбанк"нинг туман бўлими 2001 йилда қарийб 80 млн. сўм, шу йилнинг ўтган январ-феврал ойларида 11,6 млн. сўм, Миллий банкнинг туман бўлими томонидан ўтган йилда 350 мн. ўрнига 413,6 млн. сўм кредит берилган. Шунингдек, Халқ банки туман бўлими тадбиркорларга 9,5 млн. сўмлик кредитлар беришди. Бу йил ҳам кўпроқ кредит ажратишга, уларнинг ривожланиши учун кенг йўл очишга эътиборни қаратаяпти.

Хўш, тадбиркорларга банклар ёрдамга келибди. Имтиёзли кредитлар берибди. Тадбиркор-чи? У олган пулларини шартномада кўрсатилганидек, ўз вақтида қайтараяптими? Афсуски, айрим тадбиркорлар "олмоқнинг ҳам бермоғи бор"лигини унутганга ўхшайдилар. Бир пайтлар "кредит беринг" деб банк эшигини бузганлар бугунги кунда қарзларини тўлай олмасдан қочиб юрибди.

Мисолларга мурожаат қилайлик. Хусусий тадбиркор Хайрулло Тошев 2001 йилнинг 7 февралида чорвачиликни ривожлантириш ниятида Миллий банкнинг туман бўлимидан 3 йиллик муддатга 12 фоиз устамаси билан 1 млн. сўм микрокредит олди. Имзоланган кредит шартномасининг 2.4. бандига асосан кредит ажратилгандан сўнг имтиёзли давр 12 ойга мўлжалланиб, кредитнинг қисман қайтарилиши 2002 йилнинг 1 февралида 110 минг сўм қилиб белгиланди. Лекин Х.Тошев бир неча огоҳлантиришларга қарамасдан 31 минг сўм кредит фоизи ва 110 минг сўм асосий қарзини тўламаган. "Ҳисобини йўқотган ҳамёнидан айрилар" деган мақол топиб айтилган. Банкдан пул олгач, уни вақтида қайтариш ҳам керак-да, ахир!

"Бўстон" ширкат хўжалигида яшовчи хусусий тадбиркор Ф.Бозоровнинг бошигаям шундай ташвиш тушди. У қўлига 1 млн. сўмлик мўмай пул тушгач, ўзини йўқотиб қўйди.Чорва маҳсулотларини етиштириш баҳонасида "Ғаллабанк"нинг Навоий шаҳар бўлимидан 2000 йил 4 октябрда кредит олди. 15 фоиз йиллик устамаси билан олинган ўрта муддатли, яъни 2002 йил 4 апрел кунига қадар қайтариш бўйича шартнома тузилди. Қисқа муддатда кредит пуллари турли йўллар билан харажат қилиб юборилди. Тадбиркор 50 минг сўм кредит фоизи ва 1 млн. сўм асосий қарзини тўлашдан бош тортди. Туман прокуратураси бу қарздор шахслардан пулни банк фойдасига ундириш учун Навоий туманлараро фуқаролик ишлари бўйича судига даъво аризаси киритди.

"Саттор" кичик корхонаси бошлиғи Шомурод Акбаров, "Тавоис" ишлаб чиқариш хусусий фирмаси раҳбари Комил Эргашев "Фирдавс" ишлаб чиқариш ва савдо фирмаси раиси Ниёз Истамовлар ҳам ҳар бири тижорат банкларидан олган 5 млн. сўмлик кредит пулларини тўлай олмасдан ялло қилиб юришди. Улардан қарзларини банклар фойдасига тегишли суммаларни ундириш ҳақида Навоий вилоят хўжалик судига даъво аризалари киритилди.

Шу ерда тўхтаб, ўйлашга тўғри келди. Банк ходимлари қонун-қоида юзасидан ўз вазифасини бажарди. Тадбиркорни қўллаб-қувватлади. Айтган пайтида кредитини берди. Қанчадан-қанча қоғозлар тўлдирилиб, икки томоннинг жимжимадор имзолари қўйилди. Аммо тадбиркор банкни алдади. Берган ваъдасининг устидан чиқмади. Балки ўша пулни ҳақиқий ишбилармон тадбиркор олганида-чи? Унда тадбиркор ҳам, банк ҳам бунчалик асаббузарлик ҳолатига тушмасди. Бу ерда банк ходимларидаям жиндек айб борлиги кўриниб турибди. Чунки улар ўша мижозлари ёнида бўлишлари, бизнес режаларининг бажарилишини назорат қилишлари керак эди. Бизнинг мақсадимиз тадбиркорни қоралаш ёки ёмонотлиқ қилиш эмас, балки унутган ваъдаларини ёдига тушириш, холос. Сабаби қонун олдида ҳамма баб-баравар жавоб бериши шарт.

Ҳаким НУРМАТОВ,
ҳуқуқшунос
Ёрқул УМАРОВ,
"Инсон ва қонун" мухбири

Ҳуқуқий саводхонлик сари

ҚЎШМА КОРХОНА ОЧИШ СИРИ

У ИШБИЛАРМОНЛИККА БОҒЛИҚ

Мустақилликнинг дастлабки йиллариданоқ мамлакатимизга хорижий инвестициялар жалб этишга эътибор қаратилди. Натижада юртимизга кўплаб илғор хорижий технологиялар кириб келди. Бу ҳол мамлакат иқтисодий ривожланишини барқарорлаштириш баробарида янги иш ўринларининг очилишига ҳам имкон яратди. Вазирлар Маҳкамасининг "Қўшма корхоналар ташкил этишга доир қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида"ги қарори қўшма корхоналар ташкил этиш ҳамда ишлаб чиқариш фаолиятини кенгайтириш учун ниҳоятда катта имкониятлар очиб берди.

Маълумки, қишлоққа саноатни олиб кириш иқтисодий ислоҳотнинг ўта муҳим талабларидан биридир. Мазкур қарорда қишлоқ жойларида қўшма корхона ташкил этиш ниятида юрган тадбиркор ҳамда ишбилармонларга алоҳида имтиёзлар мавжудлиги қайд этилган."Қишлоқ жойларида янгидан ташкил этилаётган хорижий инвестициялар иштирокидаги ишлаб чиқариш корхоналари, — дейилади қарорнинг 2-бандида, — ишлаб чиқаришни бошлаган вақтдан бошлаб, уч йил муддатга даромад солиғи тўлашдан озод қилинсин ва шу муддат тугагандан сўнг икки йил давомида даромад солиғи ставкасининг 50 фоизи миқдорида белгиланади". Бундай қулайликлар ўз самарасини бермоқда, албатта.

Биргина Самарқанд вилоятида ҳозирги вақтга келиб 112 та хорижий инвестиция иштирокидаги қўшма корхона давлат реестридан ўтказилган. Уларнинг асосий фаолият тури ишлаб чиқаришга ихтисослашган. Масалан, Самарқанд туманидаги Даштисухта қишлоғида Низом жамғармаси 150 минг АҚШ долларига тенг бўлган масъулияти чекланган жамият шаклидаги "SAMFRUT" Ўзбекистон — Богама — Швецария қўшма корхонаси, Боғишамол туманида ташкил этилган Низом жамғармаси 500 минг АҚШ долларига тенг бўлган "KAMOLA-GLDANI" Ўзбекистон-Грузия қўшма корхонаси, Темирйўл туманидаги Низом жамғармаси 218 минг 23 АҚШ доллари бўлган "SHARQ FARMA" Ўзбекситон-Британия қўшма корхонаси ана шундай чет эл инвестицияси иштирокидаги янги корхоналардир.

Хўш, сиз қўшма корхона очмоқчисиз? Унинг қандай сири бор? Бунинг учун қандай ҳужжатлар талаб қилинади?

Бунинг учун аввало фуқаро ўзи яшаётган вилоятнинг адлия бошқармасига қўшма корхонани давлат рўйхатидан ўтказиш тўғрисида ариза бериши зарур. Аризага таъсис ҳужжатларининг нотариус томонидан тасдиқланган икки асл нусхаси, тадбиркорлик субъектининг почта манзилини тасдиқловчи ҳужжат, давлат божи ёки рўйхатдан ўтказиш йиғимининг тўланганлиги тўғрисидаги банк тўлов ҳужжати, муҳр ва тамғанинг эскизлари, шаҳар ёки туман ҳокимликлари ваколатли органлари томонидан берилган фирма номи тўғисидаги ҳужжат қўшиб топширилади. Бундан ташқари, чет эл таъсисчиси тўғрисида юридик шахс рўйхатдан ўтказилган савдо реестридан кўчирма ва Ўзбекистон Республикасининг консуллик муассасаси томонидан белгиланган тартибда легализация қилиниши лозим.

Шунингдек, қўшма корхона ташкил этилган вақтда Низом жамғармаси 150 минг АҚШ долларидан кам бўлмаслиги керак. Таъсисчилар жамғармаларини маблағ, техника, асбоб-ускуналар ва бошқа шу жиҳозлар тўлдириб бориш ҳуқуқига эга.

Кўриниб турибдики, қўшма корхона очишнинг ҳеч қандай "сири" йўқ. Уни очиш фақат ишбилармонликка боғлиқ. Демак, қўшма корхона очиш, мамлакат ишлаб чиқариши ва иқтисодий салоҳиятининг ортишига ҳисса қўшмоқчи бўлган фуқаролардан пухта ҳуқуқий ва иқтисодий билим, ишбилармонлик ҳамда тадбиркорлик талаб этилади, холос.

Нодир МЎМИНОВ,
Шароф ЮСУПОВ

Ислоҳот ва қонун

ЕР НИЗОСИ

У ҚОНУНЛАРНИ ЯХШИ БИЛМАСЛИКДАН КЕЛИБ ЧИҚАДИ

Ўтган йилнинг 23 февралида Пастдарғом тумани С. Маллаев номидаги ширкат хўжалиги умумий йиғилиши ўтказилган. Йиғилиш кун тартибидаги масалалар орасида ширкат хўжалиги аъзоси Жўрабек Мирзаевнинг "Жамшид" фермер хўжалиги ташкил этиш учун ер сўраб ёзган аризаси ҳам муҳокама этилган. Йиғилиш қатнашчилари Ж. Мирзаевга ер беришни маъқул топишган сувли ердан 10 гектар майдонни фермер хўжалигига ажратиб бериш туман ҳокимидан сўралиб, қарор қабул қилинган.

Туман ҳокимининг 2001 йил 25 августдаги 181/8-9 сонли қарори билан "Жамшид" фермер хўжалиги рўйхатга олинган. Гапнинг лўндаси, фермер хўжалиги қонуний ташкил этилган. Ж. Мирзаев энди ерга эгалик қилиб, ишни бошлаши мумкин эди, лекин... Жойларда баъзан туман ҳокими қароридан сўнг хўжалик раҳбарларининг турли баҳоналарни рўкач қилиб, фермерга ерни ажратиб беришни пайсалга солишларига гувоҳ бўлганмиз. Бироқ янги фермерга бундай бўлмади.

Фуқаролар — Ўринбой Нурматов, Баҳодир Исматов, Рисолат Тожиева ва Ўлмас Хўжановлар фермерга ажратилган майдонни ўзбошимчалик билан эгаллаб олишди. Жўрабек Мирзаевга шу тариқа фермер хўжалигини юритишга тўсқинлик қилишди. Аслида улар 1999 хўжалик йилида ширкат хўжалиги билан пудрат шартномаси тузишиб, вақтинча пахта етиштиришган. 2000 йилда эса, пудратчи А. Тўраев бир йилга шартнома асосида ерни олиб, ғалла парваришлаган. Бор-йўқ гап шу.

Қисқаси, муросага келинмади, ер эгасига қайтариб берилмади. Тоқати тоқ бўлган Ж. Мирзаев Пастдарғом туманлараро фуқаролик ишлари бўйича судига даъво ариза билан мурожаат қилади. Судга С. Алимбеков раислигида ўтказилган мажлисида даъвогарга жавобгарликдан ерни олиб бериш ҳақида ҳал қилув қарори чиқарилади. Жавобгарлар — Ў. Нурматов, Б. Исматов, Р. Тожиева ва Ў. Хўжановларнинг ширкат хўжалиги ҳамда Ж. Мирзаевга нисбатан ширкат хўжалигининг қарорини ҳақиқий эмас, деб топиш тўғрисидаги қарши даъвоси суд томонидан рад этилади.

— Ушбу ҳал қилув қароридан норози бўлган жавобгарлар, — дейди Самарқанд вилоят фуқаролик ишлари бўйича суди судьяси Зокир Жўраев, — аппеляция шикояти келтиришди. Уларнинг ширкат хўжалиги қарори ҳақиқий эмас, деган важи асоссиз бўлиб чиқди. Ўша куни умумий йиғилишга ширкат хўжалиги аъзоларидан 133 нафар қатнашган. Туман ҳокимининг ўринбосари Ф. Жўрақулов, туман қишлоқ ва сув хўжалиги бошқармаси бўлим бошлиғи Р. Норпўлатов ҳам иштирок этган. Хўжалик баённомалар дафтарида юқоридагилар қайд этилган, "Жамшид" фермер хўжалигига 10 гектар сувли ер ажратиш ҳақида қарор чиқарилган. Жавобгарлар судлов ҳайъатига низоли ерни ўзларига 1999 йилда ўн йил муддатга пайчилик гувоҳномаси ва далолатнома билан берилганлигини ҳужжат сифатида судга тақдим этишганди. Ўрганилганда пайчилик гувоҳномаси ширкат хўжалигида қайд этилмаганлиги аниқланди. У туман ҳокими томонидан тасдиқланмаган.

Хуллас, анча тортишувлардан сўнг низоли ер суд тартибида эгасига олиб берилди. Биз бу билан кимнидир оқлаш ёки қоралаш ниятида эмасмиз. Низолашишга сабаб эса мавжуд қонунларни яхши билмаганлигимиздан келиб чиққанлигини айтмоқчимиз, холос. «Ер» Кодексининг 53-моддасида фермер хўжаликларига ерлар ширкат хўжалиги умумий йиғилиши қарорига биноан берилиши ва мазкур қарор асосида туман ҳокимининг қарори қабул қилиниши белгиланган. Яна бир мисол. Вазирлар Маҳкамасининг 1998 йил 15 июлдаги 229-сонли қарорига илова қилинган "Ширкат хўжалигининг намунавий устави"га кўра ширкат хўжалигининг ер участкаси қоида тариқасида оила (жамоа)га оила (жамоа) пудрати шартномаси шартлари асосида қишлоқ хўжалик маҳсулотлари етиштириш мақсадида вақтинча берилади. Фермер хўжаликларига эса ер узоқ муддатга ижара ҳуқуқи асосида хўжалик умумий йиғилиши қарори ҳамда туман ҳокими томонидан ажратиб берилиши белгиланган.

Хуллас, қонун фермер Ж. Мирзаевга боқаяпти. Демак, қонундан четга чиқишга ҳеч кимнинг ҳаққи йўқ.

Абдуҳамид ХУДОЙБЕРДИЕВ,
"Инсон ва қонун" мухбири

Таажжуб

"ТЎЛҚИН", "СЕВИНЧ" ВА "ҚУДУҚЧА" МОЖАРОСИ

Зокир Муқимов баъзан бирон-бир юмуш билан шаҳарга тушганда, атрофини текин томошага ўч кишилар қуршаб олган "ангишвона" ўйиновчиларга кўзи тушиб қоларди. Биласизки, "ангишвона"чи кўпчиликнинг олдида биттасига золдир яширилган ангишвоналарнинг ўрнини чаппдастлик билан алмаштириб, кимларнингдир бор-йўғини шилиб олишади. Зокир Муқимовнинг бундай кимсаларни кўрганда уларга ҳам раҳми келар, ҳам аччиғи чиқарди. Аммо бу можарога аралашишни ўзига эп кўрмас, ишларини битиргач поездда даласига жўнаб қоларди. Аммо бир куни унинг ўзи ҳам бу ўйинларга қўшилмаган ҳолда бор йўғидан ажралиб қолишини етти ухлаб тушида ҳам кўрмаган эди...

Дарвоқе, Зокир Мукимовни сизга таништириб ўтайлик. У Оқ-олтин туманида "Мустақилликнинг 10 йиллиги" номли ширкат хўжалиги худудидаги "Тўлқин" фермер хўжалигини 1995 йилдан буён бошқариб келмоқда. Ҳар йили шартнома асосида қишлоқ хўжалик маҳсулотлари етиштириб, насибасини ердан топади.

2001 йилдан ҳам Зокир Муқимов "Оқ-олтин" ҳиссадорлик жамияти билан контрактация шартномаси тузди ва унга асоан 113 тонна ғалла етказиб берди. Топширилган ана шу ғалла учун "Оқ-олтиндон" ҳиссадорлик жамияти шартномага асосан вилоят "Ғаллабанки" орқали З. Муқимовнинг ташқи иқтисодий фаолият миллий банки "Оқ-олтин" туман бўлимидаги ҳисоб рақамига 3 миллион 991 минг 436 сўм маблағни 2001 йил 29 август куни ўтказиб белди. Фермер хўжалигининг ҳисоб рақамидаги жами маблағ 4 миллион 200 минг сўмни ташкил этди. Буни қарангки, айни шу пайтнинг ўзида Зокир Муқимов барча маблағидан айрилиб қолди. Не кўз билан кўрсинки, унинг ҳисоб рақамига бўм-бўш эди.

Банкда бозордаги "ангишвона" ўйинига ўхшамаса-да, бари бир қандайдир ўйин бошланганди. Ўйинни эса банк ходимлари бошқаришарди. Фақат бу ўйинда шарикни эмас, ҳисоб-рақамида маблағи бор фермер хўжалигини топиш керак эди. Ҳаммаси ана шундан кейин бошланди. Гап шундаки, ташқи иқтисодий фаолият миллий банки Оқ-олтин туман бўлими собиқ бошқарувчиси Б. Ражабов ҳам ҳозирги бошқарувчиси Ш. Сатторовлар тадбиркорларга кредит бериш чоғида улар томонидан тақдим қилинган ҳужжатларни кафолат берувчи корхонанинг тўлов қобилиятини чуқур ўрганишмаган. Кредит бериш чоғида унинг банкка ойма-ой қанча миқдорда қайтарилиши лозимлиги белгиланмаган. Натижада, тумандаги "Севинч" хусусий фирмаси бошлиғи Э. Яхшибоевга 2000 йил 8 июлда 1 йил муддатга берилган 36 фоизлик жами 4 миллион сўмлик кредитдан фойдаланишнинг назорат қилинмаслиги ва ойма-ой тўлаб бориладиган савдо пулларини топшириш чораси кўрилмаганлиги оқибатида 4 миллион 200 минг сўмлик кредит банкка қайтарилмаган. "Севинч" хусусий фирмасига кафолат хати берган Шароф Рашидов номидаги "Қудуқча" фермер хўжалигидан талаб қилинганда унинг ҳисоб рақамида маблағ йўқлиги маълум бўлади. Шунда бошқарувчи Ш. Сатторов ва ташқи иқтисодий фаолият миллий банки вилоят бошқармаси бош мутахассиси С. Ялгашевлар "Севинч" хусусий фирмасига берилган кредитни қайтириш муддати ўтганлиги ва банкка қайтарилмаслигига ишонч ҳосил қилиш ўзлари хизмат кўрсатган фермер хўжаликларидан қайси бирида маблағ борлигини аниқлашга киришадилар. Улар Зокир Муқимов раҳбарлик қилиб келган "Севинч" хусусий фирмаси олган кредит ўрнига ўтказиб юборишади. Бу воқеа 2001 йилнинг 5 сентябри юз берган.

Банкдаги ҳисоб рақамидан пул маблағлари ноқонуний ўзлаштирилганлиги оқибатида "Тўлқин' фермер хўжалиги "Ўзқишлоқмашлизинг' Сирдарё вилоят бўлимидан 392 минг сўмлик асосий қарзни ўз вақтида тўлай олмаганлиги учун 0.4 фоизлик жарима билан қўшиб ҳисоблаганда 420 минг сўм қарздор бўлиб қолди.

Зокир Муқимов аввалига буни қандайдир англашилмовчилик бўлса керак деб ўйлади. Шу боисдан ҳисоб рақамидаги ноқонуний ўзлаштирилган барча маблағни жойига қайтаришни сўраб Ш. Сатторовга мурожат қилди. Бироқ Ш. Сатторов бу қонуний талабларга эътибор ҳам бермади. Икки ой давом этган югур-югурдан чарчаган ва бирор натижа чиқара олмаган Зокир Муқимов Сирдарё вилоят адлия бошқармасига ўз манфаатларини ҳимоя қилишда ёрдам беришни сўраб мурожат қилди. Бошқарма ходимлари тегишли ҳужжатларни ўрганиб чиқишди. Шундан сўнг бошқарма номидан Оқ-олтин туманлараро фуқаролик ишлари бўйича судига "Тўлқин" фермер хўжалиги раҳбари Зокир Муқимовнинг манфаатини кўзлаб пул маблағларини қайтариб бериш, етказилган моддий, маънавий зарар 5 миллион 40 минг сўмни ундириш юзасидан даъво аризаси берилди.

Яқинда "Оқ-олтин" туманлараро фуқаролик ишлари бўйича судининг очиқ мажлиси бўлиб ўтди. Хайриятки, ҳуқуқни муҳофаза қилиш идоралари бор. Бўлмаса, Зокир Муқимов сингари фермерлар учун осмон узоқ — ер қаттиқ бўлиб қолаверарди. Вазиятнинг бундай ўзгариши банк ходимлари ва "Севинч" хусусий фирмасидагиларни ҳам безовта қилиб қўйди. Энди улар Зокир Муқимовнинг ҳузурига келиб, «ўтган ишга» қабилида уни ўзаро келишув битими тузишга даъват этиб, келтирилган моддий зарарни қоплашга тайёр эканликларини билдира бошлашди.

Эгилган бошни қилич кесмас экан. Зокир Муқимов судга ариза билан мурожаат қилиб, ўзаро келишув битими тузилганлигини Ш. Сатторовдан "Севинч"хусусий фирмаси орқали қиймати 2 миллион 800 минг сўмлик "Херсон" комбайни ва миллион сўмлик суюқлик сақланадиган идишлар олганлигини, жавобгарларга нисбатан даъвосининг қолган қисмидан кечганлигини маълум қилди. Шу муносабат билан очиқ суд мажлиси ажрим чиқарди.

"Тўлқин" фермер хўжалиги асосан қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини етиштириш билан шуғилланишни юқорида айтиб ўтган эдик. "Севинч" хусусий фирмаси эса спиртли ичимликлар ва чанқоқбосди ичимликларни олиб сотиш билан шуғулланади. Банк ходимлари нега ризқ- рўзимизни яратаётган фермерлардан бирини сарсону саргардон, сармоясидан жудо қилиб, иқтисодий таназзул ёқасига элтиб қўйди? Бу саволга жавоб ҳам яқин орада топилиб қолар. Чунки туман прокуратураси банк ходимларига нисбатан жиноят иши қўзғатган.

Ҳа, шундай қилиб, банкдаги битта мижозни сарсон-саргардон қилишга чек қўйилди. Айтинг-айтинг, бу охиргиси бўлсин-да...

Абдубакир БОЙСАРИЕВ,
ҳуқуқшунос
Тоғаймурод ОРТИҚОВ,
журналист

Ҳуқуқий маърифат

АШЁВИЙ ҲУҚУҚ НИМА?

Маълумки, мулкдор ҳар доим ҳам ўз мол-мулкига нисбатан шахсан барча ваколатларни амалга ошириш имкониятига эга бўлмайди. Масалан, мулкдорнинг вояга етмагани, мулкни шахсан ўзи бошқариш ҳуқуқидан фойдаланиш имкониятига эга эмаслиги ва бошқалар сабабли мол-мулк бошқа шахслар ихтиёрига вақтинчалик топширилиши мумкин. Ана шундай ҳолларда мулкдор бўлмаган шахс бошқаларнинг мол-мулкига эгалик қилиши, фойдаланиши ва мулкдор рухсат берган доирада тасарруф қилиши ашёвий ҳуқуқлар орқали амалга оширилади. Шу боис ашёвий ҳуқуқ ривожланган мамлакатлар фуқаролик қонунчилигининг ажралмас қисми ҳисобланади. Мамлакатимиз Фуқаролик Кодексининг 2-бўлими ҳам ашёвий ҳуқуқларга бағишланган. Ашёвий ҳуқуқлар қадимдан, яъни Рим давлати қонунчилиги давридан буён мавжуддир. Шахснинг ашёга нисбатан муносабати қадим замонлардаёқ ҳуқуқий асосга эга бўлган.

Энди ашёвий ҳуқуқ нима, деган саволга тўхталадиган бўлсак, ушбу тушунчага иқтисодий реализация қилишнинг ҳуқуқий шаклидир, дея таъриф бериш мумкин. Зеро, ашёвий ҳуқуқлар мулкдор бўлмаган шахсга ўзининг эҳтиёжларини қондириш учун хўжалик ёки бошқа фаолият турини амалга ошириш имкониятини беради. Албатта, бунда мулкдорнинг розилиги талаб этилади ёхуд қонунда йўл қўйилган ҳолларда мазкур фаолият қонуний ҳисобланади. Бу ўринда таъкидлаш жоизки, ашёвий ҳуқуқ соҳиблари мол-мулкдан чекланган тарздагина фойдаланиши мумкин. Чекланганлик доираси мулкдор рухсати ёки қонун билан белгиланади. Ашёвий ҳуқуқларнинг бошқа эгалик ҳуқуқидан фойдаланувчиларга тўлиқ хўжалик эркинлигини бермаслиги боис улар чекланган деб ҳисобланади.

Бу ашёвий ҳуқуқларнинг ўзига хос хусусиятларидан биридир. Мазкур хусусият бошқанинг эгалигидан мол-мулкнинг ҳуқуқий ҳолатидан келиб чиқади. Шунингдек, ашёвий ҳуқуқлар мулкдор ҳуқуқига боғлиқ ҳисобланади. Зеро, ушбу ҳуқуқлар кўпгина ҳолларда мулкдорнинг эрки билан вужудга келади, лекин шунга қарамай ашёвий ҳуқуқ мулкдор ўзгарган ҳолатда ҳам сақланиб қолиши мумкин.

Бундан ташқари ашёвий ҳуқуқлар мутлоқ тартибда ҳимоя қилинади, яъни ашёвий ҳуқуқлар эгалик ҳуқуқини ҳимоя қилиш ҳуқуқий чора-тадбирлари билан ҳимояланади.

Боя таъкидланганидек, мол-мулкка нисбатан ашёвий ҳуқуқ фақат мазкур мол-мулкнинг эгаси бўлмаган шахсга тегишли бўлиши мумкин, яъни мол-мулк эгаси — мулкдор бир вақтнинг ўзида ашёвий ҳуқуқ субъекти бўлиши мумкин эмас. Бошқача қилиб айтганда, бир шахс ҳам мулкдор, ҳам мазкур мол-мулкка ашёвий ҳуқуққа эга бўлолмайди.

> ***Мулк ҳуқуқи шахснинг ўзига қарашли мол-мулкка ўз хоҳиши билан ва ўз манфаатларини кўзлаб эгалик қилиш, ундан фойдаланиш ва уни тасарруф этиш, шунингдек, ўзганинг мулк ҳуқуқини, ким томонидан бўлмасин, ҳар қандай бузишни бартараф этишни талаб қилиш ҳуқуқидан иборатдир. Мулк ҳуқуқи муддатсиздир.***
>
> **Фуқаролик Кодекси, 164-модда.**

Шундай қилиб, чекланган ашёвий ҳуқуқ мулкдор ҳуқуқи ёки қонундан келиб чиқувчи эгалик қилиш, фойдаланиш ва тасарруф этишга мутлақ ҳуқуқдир. Бундай ҳуқуққа жамоат ташкилотлари, йирик кооперативлар, хўжалик жамиятлари ва ассоциациялари, давлат юридик шахсларини мисол сифатида кўрсатиш мумкин. Шунингдек, чекланган ашёвий ҳуқуқ умуммиллий бойлик деб эълон қилинган мол-мулк ва табиат объектлари ҳамда ресурсларига нисбатан ҳам қўлланилади. Баъзи ҳолларда мол-мулкдан чегараланган ҳолда фойдаланиш (қонуний асосда) ашёвий ҳуқуқ субъекти ўзига тегишли бўлган ҳуқуқини амалга оширилиши учун зарур бўлади. Масалан, мулкдорнинг уйига бўлган умрбод фойдаланиш ҳуқуқи шундай ҳуқуқ сирасига киради.

Ашёвий ҳуқуқ мулк ҳуқуқи асосида вужудга келиб, унда ашёвий ҳуқуқ соҳибига фақат бир элемент — мулкдан фойдаланиш элементигина ўтади. Шунингдек, ашёвий мулк соҳиби бу мулкни асраб-авайлашга мажбур ва бошқалардан ҳам буни талаб қилишга ҳақли.

Фуқаролик Кодексининг 165-моддасида ашёвий ҳуқуқларнинг хўжалик юритиш ҳуқуқи ва оператив бошқариш ҳуқуқи; мерос қилиб қолдириладиган ер майдонига умрбод эгалик қилиш ҳуқуқи; ер майдонига доимий эгалик қилиш ва ундан фойдаланиш ҳуқуқи; сервитутлар каби турлари қайд этилган.

Ана шу ҳуқуқларга қисқача таъриф берадиган бўлсак, хўжалик юритиш ҳуқуқи давлатга қарашли корхоналарга нисбатан кенг қўлланилади. Қонунчиликда хўжалик юритиш ҳуқуқи асосида ихтиёрида мол-мулк бўлган унитар корхона бу мол-мулкка нисбатан белгиланган доирада эгалик қилади, ундан фойдаланади ва уни тасарруф этади. Унитар корхона дейилганда эса ўзига бириктириб қўйилган мол-мулкка нисбатан мулкдор томонидан мулк ҳуқуқи берилмаган тижоратчи ташкилот тушунилади. Унитар корхонанинг мол-мулки бўлинмасдир ва у қўшилган улушлар бўйича, шу жумладан, корхона ходимлари ўртасида ҳам тақсимланиши мумкин эмас.

Хўжалик юритиш ҳуқуқи асосида корхонага бириктириб қўйилган мол-мулкка нисбатан мулкдорнинг ҳуқуқлари Фуқаролик Кодексининг 177-моддасига биноан қуйидагилардан иборат:

— қонунга мувофиқ корхона ташкил этиш;

— корхонанинг фаолият соҳаси ва мақсадларини аниқлаш;

— корхонани қайта ташкил этиш ва тугатиш масаласини ҳал этиш;

— корхонага қарашли мол-мулкдан белгиланган мақсадларда фойдаланиш ва унинг сақланишини назорат қилиш;

— хўжалик юритишда бўлган мол-мулкни ишлатишдан келган фойданинг бир қисмини ўзига олиш.

Мулкдорнинг мазкур ҳуқуқлари айни вақтда хўжалик юритувчи корхонанинг мажбурияти ҳам ҳисобланадики, бунга асосан корхона хўжалик юритиш асосида ўзига бириктирилган кўчмас мулк мулкдорининг розилигисиз сотиш, ижарага бериш, хўжалик ширкатлари ва жамиятларининг Низом жамғармасига улуш сифатида ёки уни бошқача усулда тасарруф этишга ҳақли эмас.

Шунингдек, хўжалик юритиш ҳуқуқи асосида ўзига бириктирилган мол-мулкни корхона санаб ўтилган ҳуқуқлардан бошқа ҳуқуқ ва ваколатларни амалга оширишга ҳақли. Корхонага қарашли мол-мулкни эса у мустақил тасарруф этади.

Тезкор бошқариш ҳуқуқи фуқаролик қонунчилигида давлат корхонаси, шунингдек, муассасаси ўзларига бириктириб қўйилган мол-мулкка нисбатан қонунда белгиланган доирада, ўз фаолиятининг мақсадларига, мулкдорнинг топшириқлари ҳамда мол-мулкнинг вазифасига кўра эгалик қилиш, ундан фойдаланиш ва уни тасарруф этиш ҳуқуқларини амалга оширади.

Мулкдорнинг қарори билан унитар корхона ёки муассасага бириктириб қўйилган мол-мулкни хўжалик юритиш ҳуқуқи ёки тезкор бошқариш ҳуқуқи ушбу корхона ёки муассасада унга мол-мулк топширилиши билан вужудга келади.

Мерос қилиб қолдириладиган ер майдонига умрбод эгалик қилиш ҳуқуқи фуқароларнинг ўз томорқа хўжаликларига (уй-жойларига) нисбатан ҳуқуқларидан келиб чиқади.

Ер майдонига доимий эгалик қилиш ва ундан фойдаланиш ҳуқуқи деҳқон ва фермер хўжаликларининг ер майдонларига нисбатан ҳуқулари асосида белгиланади.

Сервитут ҳуқуқи ўзганинг ер майдонидан чекланган тарзда фойдаланиш ҳуқуқини талаб қилиш ҳуқуқидир. Бунга пиёда ва транспорт йўлаклари, электр симёғочларининг ўтказилиши каби ҳуқуқлар киради. Бунда йўлакдан фойдаланувчилар ва электр симёғочларни ўтказган ташкилот-сервитут ҳуқуқ соҳибидирлар.

Қонунчиликда белгиланганидек, ер майдонида сервитут белгиланиши ер майдони эгасининг ер майдонига эгалик ҳуқуқидан маҳрум этмайди. Шуниси эътиборга лойиқки, сервитут белгиланган участканинг эгаси, агар қонунда бошқа тартиб назарда тутилмаган бўлса, сервитут кимнинг фойдасини кўзлаб белгиланган бўлса, ўша шахсдан ер майдонидан фойдаланганлик учун мутаносиб ҳақ талаб қилишга ҳақлидир.

Д. ЙЎЛДОШЕВА

ТИЖОРАТ ВАКИЛИ

СИЗ У ҲАҚДА НИМАЛАР БИЛАСИЗ?

Аввало шуни таъкидлаш жоизки, тижорат вакилли тушунчаси миллий қонунчилигимизда мутлақо янги ташкил топган институтлардан бири саналади. Бундан ташқари у ўзига хос хусусиятлари билан вакилликнинг бошқа шаклларидан фарқ қилади.

Шу ўринда тижорат вакиллари хусусида фикр юритишдан олдин вакиллик тушунчаси ҳақида тўхталиб ўтиш мақсадга мувофиқдир.

Вакиллик деб бир шахснинг иккинчи шахс номидан юридик ҳаракатларни амалга оширишга айтилади.

Вакилликнинг моҳияти шундан иборатки, бунга асосланиб тузилган битимлар фақат ваколат берувчи учунгина муайян ҳуқуқ ва мажбуриятларни яратади, ўзгартиради ва бекор қилади. Вакилнинг шахсан ўзи эса битимлар юзасидан хеч қандай ҳуқуқ ва мажбуриятлар олмайди.

Шунингдек, шахсан тузилиши лозим бўлган битимлар ва қонунларда назарда тутилган бошқа битимларни вакил орқали тузишга йўл қўйилмайди. Чунончи, васиятномаларни вакиллар орқали тасдиқлаш мумкин эмас.

Тижорат вакиллигида субъектлар доирасининг чекланганлиги унинг ўзига хос хусусиятларидан биридир. Тижорат вакиллигида юридик шахс ҳам, жисмоний шахс ҳам тараф бўлиб ҳисобланиши мумкин. Аммо тижорат вакилининг ҳам, ваколат берувчининг ҳам тадбиркор шахс бўлиши талаб этилади. Бундан ташқари тижоратчи бир вақтнинг ўзида бир неча тадбиркорларнинг ҳам, бирйўла шартномадаги иккала тарафнинг ҳам вакили бўлиши мумкин.

Тижорат вакили ўзининг иштирокида тузилган шартномадаги турли тарафларнинг манфаатларини фақат бу тарафларнинг розилиги ҳамда қонун ҳужжатларида назарда тутилган бошқа ҳолларлагина айни бир вақтда ифодалаши мумкин.

Мажбурий вакиллик, яъни қонунга, суд қарорига ёки давлат органи ҳужжатига асосланган ва ваколат берувчининг эркидан қатъи назар вужудга келувчи вакилликдан фарқли ўлароқ, тижорат вакиллиги ихтиёрий вакиллик ҳисобланади. Яъни бундай вакиллик вакил билан тадбиркор ўртасида ихтиёрий равишда тузиладиган шартнома асосида вужудга келади. Шартнома эса оддий ёзма шаклда тузилиб, унда вакилнинг ваколати белгиланган бўлади. Агар вакилнинг ваколати шартнома билан белгиланган бўлмаса, вакилликнинг вужудга келиши учун шартномадан ташқари унга бериладиган ишончнома асос бўлиб ҳисобланади.

Шуни алоҳида таъкидлаб ўтиш кераки, тижорат вакили ўзига берилган топшириқни бажариб бўлганидан сўнг ҳам савдо битимлари тўғрисида ўзига маълум бўлган маълумотларни сир сақлаши шарт.

Анвар МУБОРАКОВ

Юртимиз манзаралари

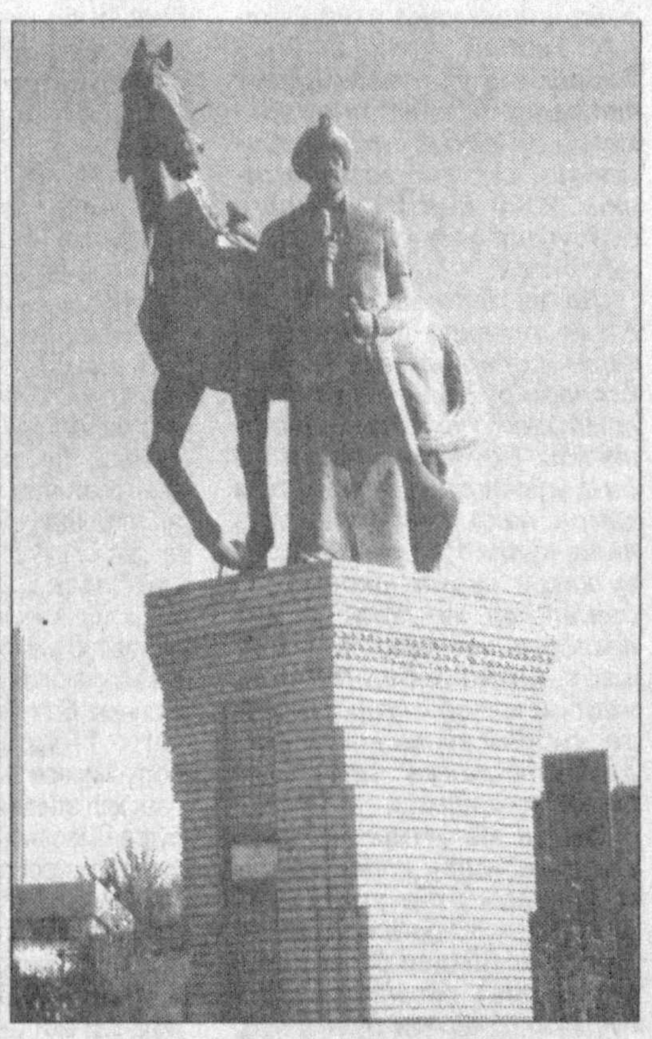

Митти маслаҳат

Рукн учун масъул: ҳуқуқшунос Т. ҚОРЁҒДИЕВ

ТИББИЙ КЎРИК МАЖБУРИЙМИ?

Вазирлар Маҳкамасининг "Соғлом авлод" Давлат дастури тўғрисида»-ги қарорининг ижросини таъминлаш, ёшлар орасида саломатликни яхшилаш, никоҳ тузишнинг (қариндошлар ўртасида) олдини олиш бугуннинг долзарб масалаларидан саналади. Шунингдек, аҳолининг барча қатламлари, асосан ёшлар орасида соғлом оила шакллантириш бўйича кенг тарғибот ишлари олиб бориш ва бу борада расмий идора ҳамда ҳукуматга қарашли бўлмаган ташкилотлар иштирокини таъминлаш мақсадида 2000 йилда Соғлиқни сақлаш вазирлиги ва Адлия вазирлигининг **"Никоҳга кирувчиларни никоҳгача бўлган даврда тиббий кўрикдан ўтказиш ҳақида"**ги қўшма буйруғи чиқарилган эди. Қарийб икки йилдирки, ушбу қўшма буйруқ ижросини таъминлаш мақсадида жойларда муайян ҳаракатлар қилинмоқда.

Оила Кодексининг 17-моддаси 1-хатбошисида: **"Никоҳланувчи шахсларни тиббий кўрикдан ўтказиш, шунингдек, тиббий-ирсий масалалари бўйича маслаҳат бериш никоҳланувчи шахсларнинг розилиги билан давлат соғлиқни сақлаш тизими муассасалари томонидан амалга оширилади"**, дейилган. Ушбу модда талабидан келиб чиқадиган бўлсак, никоҳдан ўтадиган йигит-қизларнинг тиббий кўрикдан ўтказиш учун тиббиёт муассасаларига йўлланмалар уларнинг розилиги билан берилиши лозим. Афсуски, биргина розилик билан юқоридаги тадбирни самарали бажариш қийин кечаяпти. Никоҳдан ўтадиган йигит-қизларнинг аксарияти тиббий кўрикдан ўтишга муҳтож эмасликларини ёзма равишда баён қилишиб, тиббиёт муассасаларига боришмайди. Амалдаги қонунчиликка кўра, уларни бу масалада мажбурлаб бўлмайди. Иккинчидан, никоҳдан ўтадиган йигит-қизларнинг мавжуд қонунлардан воқиф қилмасдан ёки ҳуқуқларини тўлиқ тушунтирмасдан туриб уларни тиббий кўрикдан ўтишга ундаш, уларнинг бир қисмини тиббий кўрикдан ўтказиб, қолганига имтиёзлар бериш ёхуд кўрикдан ўтишга юбормаслик — фуқароларнинг тенг ҳуқуқлилигини бузгани ҳолда Жиноят Кодексининг 141-моддасида кўзда тутилган жиноий жавобгарликни келтириб чиқаради. Ушбу модданинг 2-қисмида фуқаролар тенг ҳуқуқлилигини зўрлик ишлатиб бузиш — ахлоқ тузатиш ишлари, қамоқ ёки 3 йилгача озодликдан маҳрум қилиш жазоси билан жазоланишлиги белгиланган.

Албатта, тиббий кўрикдан ўтишнинг афзал жиҳатлари кўп. Масалан, никоҳгача бўлган даврда тиббий кўрикдан ўтиш, томонлардаги баъзи бир ички касалликларнинг, айниқса, тасодифий таносил касаллигининг мавжудлигини аниқлаб, мустаҳкам ва соғлом оила қурилиши кафолатини таъминлаши ёки умуман турмуш қуриш керак ёки керак эмаслиги ҳолатига аниқлик киритди. Ушбу тадбир ижросини тўла-тўкис таъминлаш мақсадида Оила Кодексининг 17-моддасига қўшимчалар киритиб, тиббий кўрикдан ўтишни мажбурий қилиб белгилаш лозим, деб ўйлаймиз.

Диққат: муаммо

"ТИТАНИК" ТАЪМИРГА МУҲТОЖ

БУ ФИКРНИ УНДАН БОШПАНА ТОПГАН КИШИЛАР КЎП ЙИЛДАН БУЁН АЙТИБ КЕЛАЁТИРЛАР...

Самарқанднинг Сартепа даҳасига йўлингиз тушса, дуч келган киши "Оскар" мукофотига сазовор бўлган ўша машҳур кеманинг қиёфадошини дарров кўрсатади. У қандай пайтда бўлди, дейсизми? Марҳамат, ҳозир батафсил таништирамиз. Гап шундаки, бир пайтлар жисмоний шахслар билан шартнома тузган "Регистон" кооператив қурилиш комбинатига 108 хонадонга эга бўлган 9 қаватли тураржой учун буюртма беради. Сўнг шунда пойдевори қўйилган иморат 1988 йилда қуриб битказилади. Аммо уйга кўчиб кирганларнинг севинчи узққа бомайди. Чунки кўп ўтмай уйнинг хўжакўрсинга қурилгани аён бўлади.

Ҳозирда 500 нафардан зиёд одам истиқомат қилаётган мазкур уй унда яшовчилар ва маҳаллий аҳолининг айтишича, остида сизот сувлар бор бўлган ерга қурилган экан. Канализация тармоқларининг "мендан кетгунча, эгасига етгунча" қабилида ўрнатилганлиги ва сизот сувлар сизиб чиқавериши боис, уй ертўласи бир ой ўтар-ўтмас сувга лиммо-лим тўлади. Шунингдек, атрофдаги уйларга нисбатан 119-уй чуқурроқда жойлашган. Боз устига баландроқда жойлашган уйларнинг ирригация ариқлари шу уй қаршисига келиб тугалланган. Бу эса атрофдаги таъмирталаб уйларнинг ертўласидан оқиб чиқаётган сув 119-уй ертўласига келиб қуйилади деганидир. Ёғингарчилик мавсумида ёғин сувлари ертўладаги сувни топшириб, уйни "Титаник" кемасига, у турган жойни эса кўлга ўхшатиб қўяди.

Албатта, мутасаддилар ҳам бу ҳолатга шунчаки қараб туришгани йўқ. Улар дастлаб ертўла сувларини қочириш учун коллектор ўрнатишди. Бироқ бу жиҳоз нимадир сабаб бўлиб, ўрнатилиши лозим бўлган жойдан қарийб икки метрлар чамаси юқорига ўрнатилган. Шундай бўлгач, ертўла суви удан сакраб чиқсинми? Бу саволга ҳали жавоб йўқ. Иккинчидан, марказий канализация тармоғидан уй томон ётқизилган қувур уй ертўласига нисбатан анча нишаб. Шу боис ертўла суви қувурдан чиқолмай, яна ўзига қайтиб тушади. Хуллас, шу пайтгача уйни куз-қиш мавсумига шайлаш борасида тайинли бирор иш бажарилмаган. Натижада узоқ вақтдан буён сувда турган канализация тармоқлари чириб, тешилиб қолган.

Уйда иссиқлик таъминотининг ўлда-жўлда ҳам ана шу муаммолар билан боғлиқ. Бу ҳол изғиринли кунларда кексаю ёшнинг саломатлигига ўз таъсирини кўрсатмай қолмайди.

Ёзнинг жазирама кунлари уйнинг ёнига йўлаб бўлмайди. Чунки ертўладан таралаётган бадбўй ҳид димоғингизни бўғади. Бундай кезларда ертўладаги ифлос сувда айланётган пашшалар ва тарқалиши тайин бўлган турли юқумли касалликларни ўйласангиз, ҳушингиз бошдан учади.

Буюртмачи ташкилот уйнинг барча тармоғини батафсил текшириб эгаларига топширгани ҳам шубҳали. Негаки, уйнинг ҳозирги аҳволи шуни тасдиқлаб турибди. Хонадонларга кириб ўрнашган кишилар ҳам бироз шошган кўринади. Ўз сармояларига қурилган уйнинг нечоғлик бекаму кўст қурилганини кўздан кечириб, зарурат бўлса, буютмачидан таъмирлаб беришни талаб этишганида томонлар ўртасидаги манфаат ва ҳуқуққа гард ҳам қўнмасмиди, эҳимол.

Уйни ўз тасарруфига олган коммунал хизматчилар эса тўлов йиғиш билан кун ўтказаверишган. Бу кетма-кетлик 2001 йил 18 июлда фаолиятини бошлаган "Давр" ширкатига уланган.

Хўш, "Давр" ширкати бу муаммолар ечимини изламаяптими, каби саволлар туғилиши табиий.

Тўғри, ширкат буюртмаси билан Боғишамол туман авария-тиклаш хизмати ходимлари 2001 йилнинг ноябр ойидан декабрнинг охирларигача уй ертўасида канализация тармоқларини 30 фоизга таъмирлашган. Шундан сўнг 2002 йилнинг 8 февралигача уй иссиқлик ва иссиқ сув билан таъминланди. Афсуски, шу кундан бошлаб аҳвол яна эски ҳолига тушган. Иссиқ сув ҳам, иссиқлик ҳам тўхтаган. Агар ишониш мумкин бўлса, "Давр" ширкати авария тиклаш хизматига бу юмушлар учун 1.207.627 сўм пул тўлаган.

Хуллас, 119-уй дардига даво борми, дея бирор идорага борсангиз, ҳамма айбни ширкатнинг ўзига ағдаришади. Гўёки бу муаммоларни фақат ширкат ҳал этадигандай...

Мутасаддилар орасида шу қадар "зиёли"лари учрайдики, беихтиёр ёқа ушламай илож йўқ. Мисол учун айтсак, ўзини Боғишамол туман ҳокимлигида коммунал соҳа бўйича вақтинча ҳоким ўринбосари Алишер Қудратов бўламан, деб таништирган киши бу масалага қизиқишдан олдин шаҳар ва туман ҳокимларидан рухсат олишим шартлигини тушунтирди. Агар шундай йўл тутмасак, гаплашишга "вақти бўлмаслиги"ни таъкидлади. Тушунарсиз ҳол. Нима, у "Ахборот олиш кафолатлари ва эркинлиги тўғрисида"ги Қонунидан бехабарми ё шу Қонунни назар-писанд этмаяптими?

Боғишамол туман ҳокими Н. Пардаев 119-уйнинг аҳволидан олдиндан хабардорлиги, авария-тиклаш хизмати раҳбари А. Ўроқов уйда аҳвол ўнгланганлигини маълум қилганини таъкидлади. У сўзининг охирида агар лозим бўлса, бу масала билан жиддий шуғулланажагини қўшиб қўйди.

(Давоми тўртинчи бетда)

ОҚ СУМКАГА ЖОЙЛАНГАН "АЖАЛ"

Гиёҳвандлик — ажал элчиси

Тирикчилик ва рўзғор тебратишнинг ҳалол йўллари турганда одамлар негадир қинғир йўлни танлайдилар. Бу билан гўёки йўқни йўндираман, белим ҳам оғримайди, деб ўйласа керак-да. Қонун олдида эса ҳамма баробар. Қирғизистонлик Мастура Ашуровага шунақа йўлни таклиф қилишганда бу тарафини чўтга ташламаган кўринади. Унга нима қилиш кераклигини қўшни қишлоқда яшайдиган Фарҳод исмли бир йигит ўргатди.

— Бир иш бор, — деди Фарҳод ўйланиб, — қаловини топсанг қор ҳам ёнади, деганларидек қанча уддабурон ва эпчил бўлсангиз, шунга яраша улушингизни олаверасиз.

— Қандай иш? — деб қизиқсинди Мастура.

Фарҳод ён-атрофига олазарак қараб олгандан кейин овозини пасайтириб:

— «Дори» бор. Шуни Боткентдан Жалолободга ўтказиб берсангиз бас, — деди.

Ушбу таклифнинг қалтислиги ўз-ўзидан кўриниб турарди. Аёл нима қилсам экан, дегандек ўйга толди. Бир оздан кейин эса танасини чулғаб олган аллақандай шайтоний куч қатъийликка ундади. Нафс олдида бошини эгди.

— Розиман, — деди Мастура ниҳоят. Тоғ ён бағрида жойлашган Сузоқ қишлоғида тонг отди. Мастура апил-тапил кийиниб, кун совуқлигига қарамасдан йўлга отланди. У Боткентга кечки пайтларда етиб борди.

Ваъда қилингандек, автовокзалда уни Сулув исмли бир қирғиз аёл кутиб турган экан. Мезбон уни енгил машинага таклиф қилди.

— "Юк" тайёр бўлгунча шу жойда кутиб турасиз, — деди Сулув Мастурага бир қишлоққа етиб борганларида.

Орадан уч кун ўтгач, икки "дугона" Боткент автовокзалига қайтиб келишди.

— Сиз шу ерда ўтира туринг, — деди у ёқ-бу ёққа қараган Сулув, — мен "юк"ни олиб келаман.

Мастура дугонаси тайинлаган жойда анчагача кутиб ўтирди. Бир вақт кўчада шошилган одамлар орасидан Сулувнинг қораси кўринди. У қўлида оқ сумка ва қизил тусли матодан тикилган бир камзулни кўтариб олган эди.

— Мана буни кийиб олинг, — деди Сулув камзулни Мастурага тутқаза туриб, — аммо эҳтиёт бўлинг, яхшиси, камзулни панароқ жойга ўтиб кия қолинг.

Мастура Сулув айтганидек, "героин"га ўқланган камзулни кийиб чиқди.

— Мана бу йўлкира, — деди Сулув бамайлихотир, — санамай қўяқолинг.

— Хўп.

Иш битгандан кейин иккала аёл ҳам автовокзалда мижоз кутиб қаторлашган енгил машиналар томон юришди.

(Давоми тўртинчи бетда)

АҚШ: СУҒУРТА ТИЗИМИ

Жаҳон тажрибаси

Маълумки, АҚШда 1929-1933 йилларда рўй берган иқтисодий инқироздан кейин давлат ижтимоий суғурта тизими бутунлай янгидан ислоҳ қилинди. Ҳозирги вақтгача мамлакатда ягона ва умумий суғурта тизими барпо этилмаган, балки турли даражадаги суғурта лойиҳаларини ўзида жамлаган дастурлар амал қилади. Шунингдек, штат қонунлари ва бошқа қонунлар асосида суғурта тизими ўзига хос ўрин тутишини алоҳида таъкидлаб ўтиш керак.

АҚШда давлат ижтимоий ҳимоя хавфсизлиги асосан икки шаклда амал қилиши қайд қилинган. Булардан бирини ижтимоий суғурта ташкил қилса, кейингисида давлат томонидан ёрдам кўрсатиш ўзига хос аҳамиятга эга. Лекин бу икки тармоқнинг молиявий манбаси бир-биридан фарқ қилади. Суғурта тизими фаолиятига назар ташласак, суғурта тўловлари ижтимоий суғурта фондлари ҳисобидан тўланиб, бу фондларнинг асосий манбасини суғурта учун тўланадиган ажратмалар ташкил қилишини гувоҳи бўламиз. Бу ажратмалар кўпроқ ишчилар, тадбиркорлар ҳамда аҳолининг бошқа қатламларидан ундириб олинади.

Мамлакатда ижтимоий суғурта бўйича 1935 йилда қабул қилинган қонунга кўра, суғуртанинг икки тури амал қилганини кўрамиз. Қариялар учун тўланадиган нафақа суғуртаси ва ишсизлик суғуртаси ҳанузгача сақланиб қолган. 1939 йил бу қонун қайтадан ўрганилиб, боқувчисини йўқотганларга нафақа бериш жорий қилинган. Бундан кейин 1959 йилда қонунга айрим қўшимчалар ҳам киритилган:

— меҳнатга лаёқатсизлиги туфайли нафақа тўлаш;

— меҳнат фаолиятида ҳар хил жароҳатлар олгани учун ҳақ тўлаш;

— ишлаб чиқариш натижасида бирон касалликка чалингани учун ҳақ тўлаш.

Бинобарин, АҚШда аҳолини ижтимоий ҳимоя қилиш такомиллашиши натижасида 1956 йили 65 ёшдан ошган қарияларга тиббий ёрдам кўрсатишни давлат ўз зиммасига олган ва бу тарихга "мэдикэр" номи билан кирган.

Мамлакатда ижтимоий ҳимоя қилишга нисбатан аҳолининг талаби кучайгани туфайли ҳукумат 1990 йилда умумий федерал дастур қабул қилди. Мазкур дастурга биноан 36 миллион аҳоли турли шаклдаги нафақаларни олиш имкониятига эга бўлди.

Ижтимоий суғурта турлари мамлакат қонунлари такомиллашуви натижасида ислоҳ қилиниб, миллионлаб кишилар берилаётган ёрдамдан баҳраманд бўла бошлади.

Айниқса, 1990 йилда қабул қилинган умумий федерал дастур туфайли бир қанча муаммолар ўз ечимини топди. Ҳукумат 1935 йилда қабул қилинган қонунга ўзгартиришлар киритгани натижасида 1983 йил АҚШ Конгресси ижтимоий суғурта билан боғлиқ дастурларни бундан кейин ҳам такомиллаштириб боришга қарор қилди. Натижада мамлакатда ижтимоий суғуртага катта эътибор билан қараладиган бўлди. Бунга инсон ҳаёти ва фаолияти турли шаклларда суғурталаб қўйилганини мисол тарзида келтириш мумкин.

АҚШда давлат пенсияларини 65 ёшга тўлган ҳар бир фуқаро олиш ҳуқуқига эга. Мамлакатда эркак ва аёлларнинг пенсияга чиқиш ёши фарқ қилмайди. Мамлакат фуқароси давлат пенсиясини тўлиқ олиш учун 26 йиллик иш стажига эга бўлиши талаб қилинади. Ҳозирда эса бу иш стажини 35 йилга етказиш мўлжалланмоқда.

Хусусан, 2002 йилдан бошлаб пенсия ёши 67 йил қилиб белгиланиши режалаштирилган. 1994 йилдан ўртача давлат пенсияси бир ойда 829 доллар қилиб белгиланган.

Мамлакат қонунларига биноан меҳнатга лаёқатсизлиги бўйича пенсия 65 ёшдан ошганларга берилади. Буларни ишлаб чиқаришда бахтсиз ҳодиса туфайли ногирон бўлиб қолганлар, маълум миқдорда суғурта бадалини тўлаган ҳамда камида 5 йил корхонада ишлаган фуқаролар ташкил қилади. Умумий федерал дастурдаги қоидалар қарилиги учун пенсия тўлаш талабларига жуда яқин ҳисобланади ва нафақа суммаси ҳам бир-биридан унчалик катта фарқ қилмайди.

Айтайлик, кимдир илгари ногиронлиги ёки боқувчисини йўқотганлиги учун нафақа олиб келган бўлса, энди бу фуқароларнинг пенсиясини қарилиги учун бериладиган пенсия билан алмаштирилади.

Ҳамма умумий федерал дастур асосида тўланадиган нафақалар ижтимоий суғурта фондларига тўланадиган солиқлар ҳисобидан таъминлаб борилади.

Солиқ суғурта фондига маблағ асосан ёлланма ишчилар, хизматчилар ва тадбиркорлардан ундириб берилади. Солиқ бадали иш ҳақига қараб белгиланади. Солиқ бадаллари доимий равишда ошиб бориши ҳам мумкин. 1950 йилда ишчилар учун солиқ бадали 15 фоиз бўлган бўлса, 1986 йили 7,15 фоизни ташкил этди. Ижтимоий суғурта фондларига тўланадиган солиқ бадали тезлик билан ўсиб бормоқда. Бир йиллик энг юқори бадал миқдори 1986 йилга келиб тадбиркорлар учун 90 доллардан 6000 долларга етиб борди.

Пенсия миқдори ўртача иш ҳақига нисбатан белгиланади. Умумий федерал дастурга кўра, эркин касбдаги кишилар, врачлар, ўқитувчилар, дин соҳасидаги мутахассислар белгиланган бадал бўйича суғурта солиғини тўлаб борадилар.

АҚШ давлат ижтимоий суғурта тизимининг ўзига хос хусусияти шундаки, унга кўра ижтимоий солиқ ошиб боришидир. Бунга асосий сабаблардан бири аҳолининг умумий қариш кўрсаткичи ўсганлиги деб қаралган. АҚШ Конгресси 1977 йилларда ижтимоий суғурта бўйича тўланадиган солиқларни оширишни таклиф этди.

АҚШда хусусий пенсия олиш учун узлуксиз 10 йиллик иш стажи талаб қилинади. Хусусий пенсия фонди давлат томонидан назорат қилинади. Янада аниқроқ айтганда, хусусий пенсия АҚШ Солиқ Кодекси ҳамда 1986 йилда чиққан Хусусий пенсия таъминоти бўйича тузилган қонун асосида назорат қилинади.

Бундан ташқари АҚШда "Корпорация" махсус федерал агентлиги хусусий пенсия фондлари учун грант ҳисобланади. Урушдан кейин қўшимча ижтимоий тўловлар ишсиз қолганлиги учун нафақалар тўлаш жорий этилган.

Бу сингари тўловларни профсоюз ташкилотлари томонидан тўланиши ҳам жорий этилган. Ихтиёрий индивидуал пенсия ҳисоблари 1974 йилдан амал қила бошлаган. Биринчи марта ёлланма ишга кирган шахсларга ҳар йили 1,5 минг доллар миқдордан солиқ олмаслик шарти билан банкда махсус ҳисоб ташкил этилган.

Мамлакатда ижтимоий тиббиёт суғуртаси 1930 йилдан бошлаб шакллана бошлаган. Дастлаб иккита йирик суғурта компанияси ташкил этилиб, ҳозирги кунда ҳаммаси бўлиб 1500 та суғурта компанияси фаолият кўрсатмоқда. Бугунги кунда ихтиёрий тиббий суғурта тиббиёт молиявий маблағларининг 32 фоизини ташкил этади.

Жумладан, хусусий тиббиёт суғурта тижорат суғурта компаниялари билан ҳамкорлик қилади. Мазкур суғурта компаниялари асосан ёшлар соғлигини суғурталайди, шунингдек, ўрта ва бой табақа вакилларини ҳам аъзоликка қабул қилади.

Ихтиёрий тиббий суғурта компаниялари кўпроқ катта мулкдор фуқароларга мўлжалланган бўлиб, паст даромад кўрадиган аҳоли табақаларига тўғри келмайди. Суғуртанинг бу тури давлат тиббий суғурта тизими билан муқобиллаша олмайди.

Ҳабибулла БОЕВ, Муҳаммадали ЭШНАЗАРОВ, Шуҳрат ЖАППАРОВ

Қонун талаби

ЎҚИТУВЧИ ЧИҚИМДОР ЭМАС!

Таҳририятимизга келган мактубларни кўздан кечирар эканмиз, Қорақалпоғистон Республикасининг Беруний туманидан келган бир шикоят хати диққатимизни ўзига тортди. Келинг, Беруний туманидаги 49-ўрта мактабнинг бир гуруҳ ўқитувчилари номидан ёзилган мактуб ҳақида фикр юритишдан олдин муштарийларимизни унинг мазмуни билан таништирайлик:

"Биз таҳририятга бир масала бўйича мурожаат этмоқдамиз. Гап шундаки, Меҳнат Кодексининг 241-моддаси 1-қисмида умумтаълим мактабларининг таълим-тарбия ишлари билан машғул бўлган барча педагог ходимлари вақти-вақти билан тиббий кўрикдан ўтказилиб турилиши ва бу иш бепул тарзда амалга оширилиши қайд этиб ўтилган. Тиббий кўрикдан ўтиш жараёнида ўқитувчиларнинг чиқимдор бўлмаслиги Ўзбекистон Республикаси Соғлиқни сақлаш вазирлигининг 2000 йил 23 июндаги буйруғида ҳам ўз ифодасини топган.

Лекин биз меҳнат қилаётган туманда ушбу қонун кўринишларининг бузилиш ҳоллари рўй бермоқда. "Саломатлик" хусусий поликлиникаси ўқитувчиларни тиббий кўрикдан ўтказишда ҳамон нақд пул олиш усулини қўллаб келаётир. Биз бу ҳақда айрим юқори раҳбарлик ва ҳуқуқий ташкилотларга хат орқали мурожаат қилиб, барчасидан ижобий жавоб олган бўлсакда, тиббий кўрик масаласида ҳали-ҳануз чиқимдор бўлиб келаяпмиз.

Бизни қизиқтирган нарса шундаки, ушбу ҳолат қачонгача давом этар экан? Тиббий кўрик жараёнида аслида ким чиқимдор бўлиши керак: ходим меҳнат қилаётган халқ таълими бўлимими, туман марказий касалхонасими ёки ўқитувчими?

Бизга мазкур масалага қонун нуқтаи назаридан ойдинлик киритиш ва қонун кўрсатмаларига қатъий амал қилинишига ёрдам берсангиз.

Рўзимбой САПАЕВ,
Сайёра КАРИМОВА,
Беруний туманидаги 49-ўрта мактаб ўқитувчилари"

Албатта, келажак авлоднинг билим даражаси, онги, тафаккури юксак бўлиши, ҳеч шубҳасиз, ўқитувчиларнинг хизмати билан чамбарчас боғлиқдир. Ўқитувчи ва мураббийлар хизматлари давлатимиз эътиборида эканлиги 1996 йил 27 декабрда қабул қилинган "Ўқитувчи ва мураббийлар кунини белгилаш тўғрисида"ги Қонунда ҳам ўз ифодасини топган. Яъни, Олий Мажлис қарори билан 1 октябр "Ўқитувчи ва мураббийлар куни" сифатида белгиланиб, Меҳнат Кодексининг 131-моддасига биноан бу кун дам олиш куни ҳисобланади. Бу билан у касб байрамидан умумхалқ байрамига айланди. Айтиш жоизки, бошқа ҳеч қайси мамлакатда устозларнинг бу қадар эъзозланганини кўрмаймиз. Шунингдек, яна бир қанча қарор ва фармонлар ҳам ўқитувчи-мураббийларни эъзозлаш, уларнинг сермашаққат саъй-ҳаракатларини муносиб тақдирлашга замин яратди.

Хўш, бу имтиёзлар мамлакатимизнинг барча жойларида ўқитувчилар кучига куч қўшиб, юқори кайфиятда фаолият кўрсатишига қай даражада таъсир қилмоқда? Қорақалпоғистон Республикасининг Беруний туманидаги 49-ўрта мактаб ўқитувчилари нега тумандаёқ ҳал этилиши мумкин бўлган масала юзасидан газетага мурожаат қилишга мажбур бўлдилар? Мазкур масалага тегишли бўлган ташкилотларнинг қонунчиликни билмаслигиданми ёки тараққиётга тўсиқ бўладиган масъулиятсизлик туфайлими? Хуллас, саволлар кўп. Бунга аниқ жавоб ҳам бор. Ўзбекистон Республикаси Меҳнат Кодексида тиббий кўрикдан ўтишга доир алоҳида 214-модда киритилган. Унда иш берувчи меҳнат шартномаси тузиш чоғида дастлабки ва иш давомида вақти-вақти билан тиббий кўрикдан ўтказилиши зарур бўлган ходимлар кўрсатиб ўтилган. Унда жумладан, шундай сўзларни ўқиймиз: "...умумтаълим мактаблари, мактабгача тарбия ва бошқа муассасаларнинг бевосита болаларга тарбия ва таълим бериш билан машғул педагог ва бошқа ходимлар" дастлабки ва даврий тартибда тиббий кўрикдан ўтказилади. Тиббий кўрикдан ўтишида ходимлардан ҳеч қандай пул олинмайди. Қонунга биноан ходим тиббий кўрикдан ўтишда қандай турдаги поликлиника хизматидан фойдаланишидан қатъи назар, чиқимдор бўлмайдилар.

Ўқитувчиларнинг шикоятида тиббий кўрик тумандаги "Саломатлик" хусусий поликлиникасида ўтказилаётгани ва улар чиқимдор бўлаётгани ёзилган. Халқ таълими ходимларининг "Саломатлик" хусусий поликлиникасида тиббий кўрикдан ўтиши лозимлигини туман марказий касалхонаси бош шифокори Б.Сабуров 2001 йил 30 июндаги 97-сонли буйруғи билан тасдиқлаган.

Беруний тумани прокуратурасининг тумандаги 49-ўрта мактаб ўқитувчилари ва ХТБ мудири Э.Ҳасановнинг шу хусусдаги мурожаатларига берган жавобида (2001 йил 15 август 96 ш-2001-рақамли) шундай сўзларни ўқиймиз: "Беруний туман прокуратураси томонидан Ўзбекистон Республикаси Соғлиқни сақлаш вазирлигининг 1999 йил 5 августдаги буйруқларига асосан туман ХТБ ходимларини тиббий кўрикдан ўтказиш шундай ҳуқуқ (махсус лицензия)га эга бўлган "Саломатлик" хусусий поликлиникасида амалга оширилиши лозимлиги аниқланди. Бунда қонун асосида ХТБ ходимлари тиббий кўрикдан бепул тартибда ўтказилади. Бунинг учун иш берувчи — туман ХТБ томонидан "Саломатлик" хусусий поликлиникаси ҳисоб рақамига кўрсатилган тиббий хизмат учун бюджет ҳисобидан пул маблағи ўтказилиб берилиши лозим".

Бунга энди тегишли ташкилотлар ойдинлик киритади.

Ўқиганингиздек, ҳарқалай ўқитувчилар ёзган шикоятдаги уч саволдан биттасига аниқ жавоб бор: ҳар қандай тиббиёт муассасасида тиббий кўрикдан ўтишидан қатъи назар, ўқитувчи чиқимдор эмас. Кимларгадир майда туюлган бу масалани газетада ёритишдан мақсад — ҳар қандай кичик масала ҳам ўқитувчининг ёш авлодга тўғри таълим-тарбия беришини чалғитишини таъкидлашдан иборат. Қолаверса, ҳар қандай улканлик касб этган муаммо ҳам ана шу "кичкина"дан бошланишини унутмаслик лозим.

Шерали НИШОНОВ,
"Инсон ва қонун" мухбири

Кулгу сеҳри

Биз ва тараққиёт

ҲУҚУҚИЙ АХБОРОТ ТИЗИМИ АФЗАЛЛИКЛАРИ

Ҳозирги вақтда замонавий ахборот технологиялари ва компьтер коммуникациялари барча соҳаларда қўлланилмоқда. Бу ҳол ўз навбатида мамлакатимизнинг кўплаб қонун ва қарорларида ўз аксини топган.

Ахборотлаштириш тўғрисидаги қонунда ахборот комплексларининг иқтисодий ва ташкилий асослари ҳамда уларнинг тутган ўрни ва аҳамияти аниқ белгилаб берилган. Мазкур қонунда давлатимизнинг ахборот соҳасидаги сиёсати, давлат органларининг ахборот тизимлари, ҳудудий (территориал) ахборот тизимлари ва ахборотлаштириш билан боғлиқ бўлган масалаларнинг ҳуқуқий асослари тўла ёритилган.

Маълумот сифатида таъкидлаш керакки, ҳуқуқий ахборот тизимлари деганда, ҳуқуқий ахборотларни йиғиш, улар асосида ҳуқуқий ахборот базалари ва банкларини шакллантириш, ахборотларни сақлаш ва уларга керак бўлганда қўшимча ҳамда ўзгартиришлар киритиш, ахборотларни саралаш ва берилган сўроқнома бўйича зарурий ахборотларни қидириш ҳамда улар асосида турли хил ҳисоботлар тайёрлаш, қарорлар қабул қилиш, ахборот базалари ва банкларидан компьютер телекоммуникациялари орқали масофадан туриб фойдаланиш каби бир қанча масалалар кўзда тутилади.

Ҳозирги вақтда ҳуқуқий ахборот тизимларини шакллантириш ва улардан фойдаланишга ривожланган мамлакатларда жуда катта эътибор берилаяпти. Мисол тариқасида айтадиган бўлсак, АҚШдаги мавжуд ҳуқуқий ахборот тизими юз гигабайт ҳажмдаги ахборот базасига эга бўлиб, 60 дан ортиқ мамлакатга хизмат кўрсатиб келмоқда. Ундан фойдаланувчиларнинг сони эса 650 миллион нафардан ортиқдир. Бу тизимнинг техник асосини жаҳон телекоммуникация тизимлари ва сунъий йўлдош алоқалари ташкил этади.

Бутунжаҳон ҳуқуқий ахборот тизимининг лойиҳаси АҚШ Конгресси томонидан ишлаб чиқилган. Бу лойиҳада барча мамлакатларнинг меъёрий ҳужжатларини ягона базага бирлаштириш ва улардан умумий фойдаланиш таъминоти кўзда тутилган. Россия Федерациясида ҳам бир нечта ҳуқуқий ахборот компьютер марказлари ва тармоқлари мавжуд. Бу марказлар ва тармоқлар Россиянинг барча ҳудудларини ўз ичига олиб, улар бир неча юз минг нафар фойдаланувчига хизмат кўрсатиб келмоқда. Хусусан, «Система» илмий-техник ҳуқуқий ахборот маркази ҳафталик электрон бюллетенларни шакллантириш, ҳуқуқий ахборотларни кўп сонли фойдаланувчиларга етказиш, ахборот базаларини янгилаб туриш каби вазифаларни амалга оширади. Россия миллий ҳуқуқий ахборот тизимини шакллантиришда нодавлат компьтер фирма ва компаниялари ҳам катта мавқега эга.

Мамлакатимизда ҳам ҳуқуқий ахборот тизимлари тобора ривожланиб бормоқда. Бу ўринда Авиаброк-Консауд фирмасининг «Ҳуқуқ» тизимини айтиб ўтиш мумкин. Мазкур тизимга иқтисодий қонунчилик, халқаро ҳуқуқ, жиноий ва маъмурий ҳуқуқ, ҳуқуқий ҳужжатларнинг намуналари, архив каби ҳуқуқий базалар киритилган. Бу базаларга киритилган ҳужжатларнинг умумий сони 15 мингдан ортиқ бўлиб, Олий Мажлис, Президент девони, Вазирлар Маҳкамаси, Бош прокуратура, Марказий банк, Адлия вазирлиги, Давлат солиқ қўмитаси, Олий суд, Олий хўжалик суди каби бошқарув органларининг маълумотлари жамланган. Афсуски, бу базалардаги ҳужжатларнинг аксарияти рус тилида бўлиб, ўзбек тилидаги ҳужжатлар базаси энди шакллантирилмоқда.

Хулоса сифатида шуни айтиш жоизки, ҳуқуқий ахборот тизимларидан фойдаланишнинг афзал жиҳатлари бисёр. Бу эса ҳуқуқ соҳасига ҳам замонавий компьютер технологияларини жадаллик билан кенг миқёсда жорий этишни тақозо этади.

Баҳром ЖЎРАЕВ,
Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат жамият қурилиши Академияси тингловчиси

Оталар дейдики...

Аввал қилиб келган хайрлигу эзгуликларингизга кейин ҳам (яъни доимо) эзгулик қўшаверинг, чунончи қушнинг қанотидаги кичик патлари катта патларига мададкордир.

КЕЛИНГ, КУЛИШАЙЛИК

Тунда хотини эрини туртади:

— Нима, футболми?

— М-м...

Хотин яна туртади.

— Нима, хоккейми?

Эри девор томонга ўгирилиб, ухлашда давом этади.

Шунда хотини балконга чиқиб, хитоб қилади:

— Бу шаҳарда эркак зоти борми ўзи?..

— Ҳа, бор, ичамизми? - деган садо келади биринчи қаватдан.

* * *

Эри оромкурсида ўтириб, телевизор кўраяпти. Хотини ўрин соляпти. Телевизорда фигурали учиш бўйича мусобақа кўрсатиляпти.

— Мен бажонидил мана бу жувон билан ихтиёрий программани бажарар эдимда...

— Кўп ҳовлиқманг, - деди хотини. — Олдин кўрайлик-чи, мажбурий программани қандай бажарар экансиз!..

"ТИТАНИК" ТАЪМИРГА МУҲТОЖ

(Давоми. Боши учинчи бетда)

Яна бир жумбоқ: Боғишамол туман ҳокимининг қарорига кўра, туман ҳудудида 1991 йилгача қурилган кўп қаватли уйларни 2002 йилда тўлиқ таъмирлаш учун таъмирталаб уйлар рўйхатини тузиб, ҳокимликка тақдим этган «Давр» ширкати унга 119-уй киритилмаган. Ажабланарлиси шуки, 119-уй ширкатга қарашли энг таъмирталаб уй ҳисобланарди.

Самарқанд вилоят ҳокимининг 2001 йил 2 июлдаги "Вилоят иқтисодиёт тармоқларини 2001-2002 йил куз-қиш даврида ишлашга тайёрлаш" ҳақидаги қарорнинг 17-бандига асосан аҳолини ижтимоий ҳимоялаш мақсадида кўп қаватли уй-жойларнинг ички муҳандислик тармоқларини таъмирлаш ишларини белгиланган муддатда амалга ошириш учун "Парвинабанк" хусусий ишлаб чиқариш савдо-тижорат фирмаси ҳомий этиб белгиланган эди. "Давр" ширкати маъмурияти ва 119-уй қўмитаси раиси Р. Усмонов "Парвинабанк" томонидан бир тийинлик ҳам ҳомийлик ёрдами кўрсатилмаганини айтмоқда. "Парвинабанк" ходимлари эса неча пуллик ёрдам беришганини тасдиқловчи қоғозни харчанд излашса-да, нимагадир топишолмади...

2001 йил 26 сентябр куни бўлиб ўтган Халқ Депутатлари Тошкент шаҳар Кенгашининг навбатдан ташқари сессияда Президентимиз «шаҳар аҳолисини ташвишлантираётган муаммолар орасида одам зотини доим қийнаб келаётган турар жой, коммунал хизмат, ичимлик суви, иссиқлик таъминоти каби масалалар алоҳида ўрин тутади. Айниқса, кўп қаватли уйларга сув чиқмаслик ҳолатлари кўплаб учраб турибди»,-дея таъкидлаган ҳолда тегишли ташкилотларнинг бу борадаги ишларини мутлақо ўзгартириши лозимлигини уқтирган эди.

Бу гаплар нафақат Тошкент шаҳри, балки Самарқанд шаҳрида ҳам эътиборсизлик сабаб "Титаник"ка ўхшаб бораётган кўп қаватли турар жойларда аҳволни яхшилашга даъват, ишора эмасми?..

Бугун 119-уйдаги қариялар ҳеч бўлмаса "Қарияларни қадрлаш йили"да ўзларини қийнаб келаётган муаммоларни ҳал этишни ният қилишмоқда. Уларнинг нияти қачон амалга ошади, буни вақт кўрсатади.

Шокир ЭРГАШЕВ,
Самарқанд вилояти

Гиёҳвандлик — ажал элчиси

ОҚ СУМКАГА ЖОЙЛАНГАН "АЖАЛ"

(Давоми. Боши учинчи бетда)

— Сиз тўғри келган машинага ўтираверинг. Мен номерини эслаб қолсам бўлди, — деди хайрлашиш чоғида Сулув.

Мастура давлат рақамидаги енгил машинани танлади. Қирғизистоннинг Боткент шаҳридан Жалолобод шаҳрига фақат Ўзбекистон орқали ўтиш мумкин. Машина Фарғона туманига қарашли Миндон қишлоғи яқинида қўйилган "Гулшан" божхона постига келганда тўхтатилди. Йўл назоратчилари машина ҳужжати ва йўловчиларнинг фуқаролик гувоҳномасини текширишди. Машинадаги юклар кўздан кечирилаётганда аёл кишининг оқ сумкаси шубҳа уйғотди. Назоратчилар елим халтачага ўралган кутилардан бирини очиб кўрганда гиёҳванд моддалар борлиги маълум бўлди. Бундан ташқари, аёлнинг эгнидаги камзулга ҳам наркотик модда жуда маҳорат билан жойлаштириб чиқилган экан.

Суд Мастура Ашуровани айбдор деб топди ва узоқ муддатга озодликдан маҳрум қилди.

— Оилавий шароитимиз оғир, пулга қийналдик, — дейди судда айбини бўйнига олган Мастура Ашурова, — турмуш ўртоғим вафот этган, уч нафар фарзандим, кекса ота-онам билан қолганман. Муҳтожлигим туфайли бу қалтис ишга қўл урдим.

Ҳақиқатан ҳам Мастуранинг оилавий шароити оғирдир. У ночорликдан жиноий ишга қўл урган ҳам дейлик. Лекин бу билан аёлни оқлаб бўлармикин? Кўриниб турибдики, гиёҳванд моддалар мамлакатимиз ҳудудидан турли йўллар орқали қўшни давлатларга олиб ўтилмоқда. Гиёҳвандлик эса аллақачон аср вабосига айланиб, кўпроқ ёш йигит-қизларни ажал сари етакламоқда. Бунинг устига-устак кимлардир гиёҳвандликни тирикчилик воситасига айлантириб олганини нима деб изоҳласак экан?

Маъмур МУСУЛМОНОВ,
"Инсон ва қонун" мухбири

Ёмонлик касри

СЎНГГИ ҚАРОҚЧИЛИК

Бугунги кунда нима кўп — хусусий ошхоналар кўп. Биргина Давлатобод туманида "Туркистон", "Файз", "Ал-машриқ", "Ўзбекистон", "Чархпалак", "Мажнунтол", "Юпитер" номли ошхоналар борки, унда хўрандалар бемалол ҳордиқ чиқариши учун барча шарт-шароит мавжуд.

2001 йил 30 ноябр куни косонсойлик Аъзамжон Умматали, Турсунбой ва Абдулазиз деган улфатлари билан Наманган шаҳрига келиб, кечки пайт Давлатобод туманида жойлашган "Туркистон" ошхонасига киришди. Улфатлар «озгина»дан олиб, овқатлани ўтиришганда нотаниш бир йигит даврага суқилиб, ўзини Илҳом Худойбердиев деб таништиради. Бугун туғилган куним, бир хурсандчилик қилайлик, дея хизматда юрганлардан бирига мусиқа ҳам буюради.

— Оббо, Илҳомжон-ей, туғилган куним денг, табриклаймиз! — дейди Аъзамжон. Бу табрикка унинг шериклари ҳам қўшилади.

Сархуш тортган меҳмонлар бу йигитнинг эгри ниятда эканидан бехабар ҳолда "янги улфат" билан туғилган кунни "нишонлаш"га киришиб кетадилар. Аслида Ғулом Ҳасанов, Носир Жўраев, Илҳом Худойбердиевлар косонсойлик мижозлар ошхонага кириб келгандаёқ орқаваротдан кузатишни бошлашган ва Аъзам Йўлдошевнинг эгнидаги чарм курткани, унинг чўнтагида анчагина "ақча" борлигини ҳам кўз остига олиб қўйишганди.

— Қалай, акажонлар, камчиликлар йўқми, нима олиб келайлик? — дерди "мезбонлар" "акажонлари" атрофида галма-гал гирдикапалак бўлиб.

Илҳом буюрган ҳузурбахш мусиқа таъсирида косонсойлик хўрандалар шундай улфатлар топилгандан яйраб ўтиришади. Давра қизиганидан қизиб борар, ўртадан бегоналик ҳисси кўтарилганди. Пайт пойлаб турган Илҳом ўзининг курткасини ечиб, "қани, акахон, икковимиз бир ўйинга тушайлик, сиз ҳам курткани ечинг, ўйнашга қулай бўлади", дея Аъзамжонни қўярда-қўймай даврага торткилайди.

Аъзам бироз тоби қочиб турганини айтиб, шериги кийгизиб қўйган чарм куртканы ечмасдан ўйинга тушади.

Куртка чўнтагидаги пулни олиш режаси амалга ошмагани алам қилган "раққослар" Аъзам Йўлдошевни сигарет чекиш баҳонасида ташқарига таклиф қилади. У билан ошхона орқасидаги қоронғи жойга ўтишади. Бу ёқда Аъзамнинг шериги Турсунбой хавотирланиб, ташқарига чиқмоқчи бўлганда "қароқчи"лардан бири хавотир олманг, дея уни ичкарида қолдиради. Шундан сўнг тунги "қароқчи"лар асл мақсадга ўтиб, Аъзамжоннинг сал хилватроққа судраб бориб, калтаклашади. Унинг устидаги куртканы зўрлик билан ечиб олиб, жуфтакни ростлайдилар. Куртка чўнтагида 6700 сўм пул, Умматалининг фуқаролик паспорти, "Иқбол" фирмасининг юмалоқ муҳри ва тўртбурчак штампи бирга кетади. Зўравонлар пул ва эллик минг сўмлик куртканы олиб, ҳужжатларни эса ташлаб юборади.

Тунги қароқчилар бу ёқда қонун борлиги қўлга тушгач, эслашди. Давлатобод туман суди мазкур жиноий ишни кўриб чиқиб, Ғулом Ҳасановни 5 йил, Носир Жўраев ва Илҳом Худойбердиевни 4 йилга озодликдан маҳрум қилди. Шунингдек, жабрланувчи Аъзам Йўлдошевга етказилган зарарни ундириб бериш ҳақида ҳукм чиқарди.

Шундай қилиб, "Туркистон" хусусий ошхонасида қасддан уюштирилган "қароқчи"ликнинг касофати алал-оқибат уларнинг ўзига бориб тегди. Ҳар бири тоғни урса талқон қилгудек йигитларнинг куни шу талончиликка қолган экан, йигитлик ғурури ва ор-номусини бировнинг устидаги чарм курткага алиштирган "азамат"ларга бундан ортиқ нима ҳам дердик.

Икром РАСУЛОВ,
журналист

Қилмиш — қидирмиш

ЁМОНГА ЙЎЛДОШ БЎЛМА, НОДОНГА СИРДОШ...

Ўшанда янги йил эди. Барча байрам кайфияти билан яшаётган эди. Ҳар бир хонадонда байрамни нишонлашга тараддуд кўрилаётган бир пайтда Жуманазар шериги Сафарали Маматқулов билан оқшом пайт кўчарга отланди. Улар олдиндан ўйлаб қўйган режалари эвазига байрамни "нишонлаш"га аҳд қилишган. Ниятлар эса байрамга ярашмайдиган қора ва қабиҳ эди. Байрам кунлари ҳамма серташвиш бўлади. Баъзан ён-атрофдаги анча-мунча гумонларга ҳам бепарво бўлиб қоламиз. Ҳамтовоқлар бундай имкониятдан усталик билан фойдаланиш учун Термиз шаҳар, Жайҳун кўчасидаги Х. Нинг хонадонига ўғирликка тушишни пухта ўйлаб қўйишганди. Улар бу хонадон соҳибининг тижоратчи эканлигидан бехабар, анча-бунча кузатувлардан сўнг ўғирлик содир этиш учун вақти-соати етишини пойлаб юришганди. Атрофни синчиклаб кузатувдан ўтказгач, қарашса, ҳамма ўз ташвиши билан банд. Улар билан ҳеч кимнинг иши йўқ. Фурсатдан фойдаланиб, ҳовлини ўраб турган девор оша тижоратчининг уйига киришди. Ҳовлида ҳеч кимнинг йўқлиги уларнинг режаларини тезда амалга ошириш имкониятини берди. Эгаси минг пойласин, ўғри бир пойласин, бежиз айтишмаган экан. Ўзаро тил бириктирган ҳамтовоқлар бир зумда уйни остин-устун қилиб юборишди. Ўлжа эса ўзига яраша эди. Хонадон соҳибига тегишли 1 миллион 93 минг 700 сўмлик мол-мулкни туя кўрдингми — йўқ, қабилида ўмариб кетишди.

Тезда ўғирлик молларни сотиб, чўнтакни қаппайтирдилар. Ҳаром пуллар эвазига ҳар куни такрорланаётган базму жамшидлар уларнинг кўзини кўр, қулоғини кар, қадамларини қинғир қилиб қўйди.

Шу йилнинг 11 январ куни бошланган улфатчилик кечгача давом этди. Ҳар куни қилинаётган сарфу-харажатлар эса ўғрилар чўнтагининг астарини чиқариб бўлганди.

— Ароқ олиб кел, — дея буюрди Жуманазар янги шериги Баҳодир Мардоновга.

— Қаердан олиб келай, чўнтагимда бир тийин ҳам йўқ, — деди норози оҳангда Баҳодир.

— Қаердан бўлса ҳам пул топиш керак. Улфатчиликни бугун тонг отгунча давом эттирамиз, — дея қатъий ғапирди Жуманазар.

— Агар хўп десанглар, шу яқин орада бир қўшмачи опа туради. Пули сероб. Ўша жойни ўмарсак эчкини осмонга учирамиз, — деб кўнглидаги қора ниятини ошкор қилди Сафарали. — Мен опа билан танишаман. Бир неча марта хонадонида "меҳмон" бўлганман...

Жуманазар Абдуллаев, Сафарали Маматқулов, Баҳодир Мардонов, Азиза Давроновалар ўзаро тил бириктиришиб қўшмачи аёл хонадони томон йўл олишди. Қора ниятли гуруҳ аъзолари хонадон атрофини зимдан кузатиб бўлишгач, бажариладиган ишлар ўзаро тақсимланди:

— Азиза, сен уй эгасига бориб, йигитим бор, бир пас дам олмоқчи эдик. Шунга жой қилиб берсангиз, деб илтимос қиласан. Баҳодир эса кўчада қолади. Бирон-бир шубҳали нарса сезилса, бизга тезлик билан хабар қиласан! — деди Сафарали.

Босқинчилар тўдаси зудлик билан ишга киришдилар. Азиза хонадон эшигини тақиллатди.

— Хизмат, синглим? — деди эшикни очган уй соҳибаси.

— Йигитим бор эди. Бироз дам олмоқчимиз. Биронта хона қилиб берсангиз. Хизмат ҳақидан хотиржам бўлаверинг, — деди ноз билан Азиза.

— Бугун вақтим йўқ. Эртага келсангиз майли, — дея рад жавоб берди уй соҳибаси.

Кутилмаган бу жавобдан Азиза саросимага тушиб қолди.

— Опажон, у йигитнинг чўнтаги жуда бақувват. Эртага бу шуҳардан кетади. Жон опажон, йўқ деманг. У ёғи... у ялина бошлади.

Қуш тилини қуш билади дегандай, хонадон соҳибасининг унга раҳми келди шекилли, макрнинг тузоғига илинди. Эҳ, қани эди ўша рад жавобида турганида. Балки бугун тирик юрармиди... Баднафслик — ҳалокатга олиб боради, деб шунга айтишса керак-да...

Азиза ҳовли эшигидан киргач, унинг икки шериги Ж. Абдуллаев С. Маматқулов ҳам секин ичкарига киришди. Буни кўриб уй эгаси бирдан қўрқувга тушди. Буни сезган Сафарали:

— Ҳозир яна битта қиз келади. Биз тўрт кишимиз. Хизматингизга яраша ҳақини тўлаймиз. Бу ёғидан хавотир бўлманг, — дея уни тинчитган бўлди. Лекин ёвузлик кўз очиб юмгунча фурсатда рўй бериб ўтди. Хонадон соҳибаси ўз ётоқхонасига кирганда, унинг ортидан борган Сафарали аёлнинг оғзини қўли билан беркитиб, қўлларини маҳкам ушлаб турди. Шериги Жуманазар Абдуллаев уй соҳибасининг кўкрак қафаси ва қорин бўшлиғига кетма-кет пичоқ урди. Аёл йиқилгач, Сафарали ҳам қўлидаги пичоқни унинг танасига қайта-қайта санчиб олди. Бундай ёвузликдан аёл шу заҳотиёқ жон таслим қилди. Қора ниятлари амалга ошгач, кўчада пойлоқчилик қилиб турган Баҳодирни ҳам чақириб келишди.

— Сейфнинг калитини топинглар. Опанинг қимматбаҳо буюмлари ўша ерда бўлса керак, — деб тахмин қилди Жуманазар.

Пўлат қутининг эшиги очилгач, жиноятчиларнинг кўзлари ярқираб кетди. Бу ерда тилла буюмлар анча сероб эди. Қотиллик оқибатида қўлга киритилган 5 миллион 112 минг сўмлик тилла буюмлар, чет эл радиотехника воситалари, қимматбаҳо мулк жиноятчилар қўлига ўтди.

Термиз шаҳар ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органларнинг ходимлари бу мудҳиш жиноятни очиш учун анча меҳнат сарфлашди. Жиноят содир этилишнинг барча майда-чуйда далиллари синчковлик билан ўрганилди, эътиборга лойиқ ҳар бир нарса чуқур таҳлил этилди. Тез орада жиноячилар гуруҳ қўлга олинди.

Одатда марҳумлар ҳақида ёмон гапирмайдилар. Аммо уй соҳибаси қўшмачилик қилиб юрмаганида, балки бундай қабиҳ ўлим топмаган бўларди. Босқинчилар қурбонига айланмас эди. Ёмон билан йўлдош бўлма, нодон билан сирдош, деб шунга айтишса керак...

Собир ЁДИКОВ,
"Инсон ва қонун" мухбири

Навоий вилоят адлия бошқармаси жамоаси бошқарма бошлиғи Икромжон БЕРДИҚУЛОВга падари бузруквори

ИСРОИЛ отанинг

вафот этганлиги муносабати билан унинг оила аъзолари ва яқин қариндошларига ҳамдардлик билдиради.

1996 йилнинг январидан нашр этилади
ИНСОН ва ҚОНУН
ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ АДЛИЯ ВАЗИРЛИГИНИНГ ҲУҚУҚИЙ ГАЗЕТАСИ

МУАССИС
ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ АДЛИЯ ВАЗИРЛИГИ

1998 йил 2 июлда Ўзбекистон Республикаси Давлат матбуот қўмитасида 00141-рақам билан рўйхатга олинган

Бош муҳаррир:
Шодикул ҲАМРОЕВ

ЖАМОАТЧИЛИК КЕНГАШИ
Ғайбулло РАҲИМОВ
Шуҳрат РЎЗИНАЗАРОВ
Эркин ҚУДРАТОВ
Аслиддин БОЛИЕВ
Абдил ТЎХТАШЕВ

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ
Шуҳрат ФАЙЗИЕВ
Ғафур АБДУМАЖИДОВ
Ислом ҲАМРО
(Бош муҳаррир ўринбосари)
Холли НОРБОЙ
Нормейли НОРПЎЛАТОВ
Миршоҳид МИРҲАМИДОВ

Индекс: 646882
«ИНСОН ВА ҚОНУН» газетаси таҳририяти компьютер базасида терилди ва саҳифаланди. А-2 бичимда, 2 босма табоқ ҳажмида, офсет усулида «Шарқ» нашриёт матбаа акциядорлик компанияси босмахонасида босилди. Корхона манзили: Тошкент шаҳри, Буюк Турон кўчаси 41-уй. Буюртма Г-3143. Тиражи-10.000.
Босишга топшириш вақти - 21.00
Топширилди -

Навбатчи:
Т. ҲАСАНБОЕВ
Саҳифаловчи:
Жаъфар ЖАББОРОВ
Компьютер оператори:
М. АБДУЛЛАЕВА

МАНЗИЛИМИЗ:
700047,
Тошкент шаҳри,
Сайилгоҳ кўчаси-5.
Тел: 132-14-18
(умумий бўлим),
133-70-65

Таҳририятга юборилган қўлёзмалар эгаларига қайтарилмайди ва уларга ёзма жавоб берилмайди.
Муаллифлар фикри таҳририят нуқтаи назаридан фарқ қилиши мумкин.
Факт ва далиллар тўғрилиги учун масъулият муаллифлар зиммасидадир.